

Elina Latvala

”Meidän oma jätekerho”

Toiminnallinen opas varhaiskasvatuksen ympäristökasvatukseen

Opinnäytetyö

Kevät 2020

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SISÄLTÖ

SISÄLTÖ	2
Opinnäytetyön tiivistelmä.....	4
Thesis abstract.....	5
1 JOHDANTO.....	6
2 OPINNÄYTETYÖN ESITTELY	8
2.1 Opinnäytetyön tavoite ja rajausta.....	8
2.2 Yhteistyötahon esittely	9
3 YMPÄRISTÖ JA YMPÄRISTÖKASVATUS	10
3.1 Ympäristön määritelmä	10
3.1.1 Lähestymistapa 1: Ympäristö kokonaisuutena - tuolla jossain	10
3.1.2 Lähestymistapa 2: Minun ympäristöni – tässä näin.....	11
3.1.3 Lähestymistapa 3: Yhteiskunnallisesti tuotettu ympäristö – valtaa ja vastuuta.....	12
3.2 Luonnonsuojelusta kansainvälisiin sopimuksiin	12
3.3 Ympäristökasvatuksen tavoitteet ja kestävä kehityksen edistäminen ...	15
3.4 Palmerin puumalli	17
3.5 Kulttuuri ja sosiaalipolitiikka ongelmien taustalla.....	19
4 VARHAISKASVATUKSEN ROOLI	
YMPÄRISTÖKASVATUKSESSA	21
4.1 Varhaiskasvatuksen määritelmä ja lapsen oikeus varhaiskasvatukseen	21
4.2 Ympäristökasvatus varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	22
4.3 Ympäristön kannalta tärkeät arvot ja toimintatavat opitaan lapsuudessa	23
4.4 Varhaiskasvatuksen rooli ympäristökasvatuksessa	24
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	26
5.1 Opinnäytetyön aiheen valinta.....	26
5.2 Toiminnallinen opinnäytetyö	27
5.3 Opinnäytetyön aikataulu	27
5.4 Toiminnallisen osuuden suunnittelu ja toteutus.....	28
5.4.1 Jätelajit tutuiksi QR-koodien avulla	29
5.4.2 Muovin monet muodot.....	31

5.4.3	Ekopistevierailu ja kotitehtävä	32
5.4.4	Matokompostorin perustaminen ja hoitaminen	34
5.4.5	Ympäristömerkkejä tutuiksi	36
5.4.6	Ympäristökasvatusta liikkumalla	38
5.4.7	Ruokahävikin vähentäminen varhaiskasvatuksessa	38
5.4.8	Tutustuminen jätehuoltokeskukseen	40
5.5	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	41
5.6	Oppaan toteuttaminen	43
5.6.1	Oppaan aikataulu	44
5.6.2	Oppaan sisältö ja rakenne	45
5.6.3	Oppaan ulkoasu ja muoto	46
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	47
6.1	Lasten toimijuus ja ympäristötietoisuuden lisääntyminen	47
6.2	Arviointi ja palaute omasta toiminnasta	48
6.3	Oppaan arviointia	50
7	POHDINTA	51
7.1	Opinnäytetyöprosessi	51
7.2	Arviointia tulevan sosionomin ja varhaiskasvatuksen opettajan näkökulmasta	52
7.3	Kehitysideat	54
	LÄHTEET	55

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Elina Latvala

Työn nimi: ”Meidän oma jätekerho”: Toiminnallinen opas varhaiskasvatuksen ympäristökasvatukseen

Ohjaaja: Helena Järvi, Virpi Nikkola

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 59

Liitteiden lukumäärä: -

Opinnäytetyön tavoitteena on löytää toiminnallisia tapoja ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi Pilke luontopäiväkoti Vihreä Willan arjessa. Opinnäytetyö on toteutettu toiminnallisena opinnäytetyönä, ja toimivien menetelmien löytämiseksi Pilke luontopäiväkoti Vihreässä Willassa on toteutettu ympäristökasvatusta erilaisin toiminnallisista menetelmistä ja sitä on havainnointi keväällä 2019. Opinnäytetyön produktina toteutettiin päiväkodille opas ympäristökasvatuksen työvälineeksi. Opas on tarkoitettu vain yhteistyötahopäiväkodin käyttöön, eikä se ole julkinen.

Opinnäytetyön teoriataustassa avataan käsitteitä ympäristö ja ympäristökasvatus sekä ympäristökasvatuksen historiaa. Lisäksi teoriataustassa avataan varhaiskasvatuksen ja varhaiskasvatussuunnitelman käsitteitä sekä tuodaan esiin lain ja varhaiskasvatussuunnitelman määräykset. Keskeisenä työssä on myös perehtyminen kulutuskulttuuriin ja sen tuomaan ympäristökasvatuksen tarpeellisuuteen. Lisäksi korostuu varhaiskasvatuksen merkitys ympäristökasvatuksen toteuttamisessa.

Toiminnallisessa osiossa tärkeiksi tekijöiksi nousivat lasten toimijuus, itse tekeminen ja havainnoiminen kasvattajan ollessa mahdollistajana ja innostajana. Opas on koottu näistä hyväksi koetuista ympäristökasvatuksen menetelmistä. Oppaaseen on sisällytetty teoretietoja ympäristökasvatuksesta, toiminnallisia ideoita valokuvien avulla sekä vinkkejä ja tietoja kasvattajien tueksi. Opas muodostui 21 sivun ja kolmen liitteen mittaiseksi, ja se toteutettiin ekologisesti sähköiseen muotoon.

Oppaan toiminnallisuuden kautta lasten ympäristötietoisuus lisääntyi projektin aikana, ja he saivat kokemuksia omasta pystyvyydestä ja mahdollisuuksista vaikuttaa ympäristön hyvinvointiin. Yhteistyötahon palaute oppaasta oli positiivista ja erityisesti lasten osallistumista pidettiin merkittävänä, sillä se on yksi päiväkodin arvoista. Eri oppimisen osa-alueiden huomioimista pidettiin tärkeänä ja oppaan kuvat sekä vinkit koettiin hyväksi.

Avainsanat: ympäristökasvatus, varhaiskasvatus, kestävä kehitys, toiminnallinen tutkimus, kierrätys

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Author/s: Elina Latvala

Title of thesis: "Our own waste club": A Functional Guide on how to Implement Environmental Education in Early Childhood Education

Supervisor(s): Helena Järvi, Virpi Nikkola

Year: 2020

Number of pages: 59

Number of appendices:-

The aim of this functional thesis is to find functional applications how the nature-oriented kindergarten Vihreä Willa of Pilke can implement environmental education. The product of this thesis is a guide for the kindergarten Vihreä Willa. The content of the guide was collected by functional methods, by implementing and observing the operations of the kindergarten Vihreä Willa of Pilke in the spring 2019. The guide is not public.

The theoretical background of the thesis deals with the concepts of environment, environmental education and history on the topic. In addition, the concepts of early childhood, early childhood law and early childhood plan are opened, and their role in implementing environmental education. Furthermore, central for this study was to get acquainted with consumer culture and the need for environmental education. In addition, the significance of early childhood in environmental education is highlighted.

In the functional part of the thesis, the highlighted aspects were children's activity, do-it-yourself principle, and observation while the educator is the enabler and the stimulator. The guide is based on the methods that were considered beneficial for environmental education. The guide contains theoretical knowledge on environmental education, functional ideas, photos, as well as knowledge to support educators. The guide has 21 pages and 2 attachments, and it was produced ecologically in an electronic form.

Children's knowledge of the environment increased during the project, and they had some experiences regarding their own possibilities to influence the environment. The feedback from the cooperation partner in this thesis regarding the guide was positive. Especially significant was considered children's participation, because this is one of the kindergarten values. Paying attention to various areas of learning was also considered important, together with the photos and tips.

Keywords: environmental education, early childhood educator, sustainable development, functional research, recycling

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheena on ”Meidän oma jätekerho”: Toiminnallinen opas varhaiskasvatuksen ympäristökasvatukseen ja työ on toteutettu toiminnallisena opinnäytetyönä. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi opas, jossa on esitetty toiminnallisia ja lasta innostavia ideoita ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi varhaiskasvatuksessa. Opas on suunnattu Pilke Luontopäiväkoti Vihreän Willan varhaiskasvattajille.

Työn taustana käsittelemäni teoreettinen viitekehys käsittää varhaiskasvatuksen määritelmän varhaiskasvatustilain mukaisesti sekä varhaiskasvatuksen tehtävät valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti. Lisäksi avaen teoriaosuudessa käsitteitä ympäristö, kestävä kehitys ja ympäristökasvatus sekä sen historiaa. Perehdyn opinnäytetyössäni myös ympäristökasvatuksen tarpeellisuuteen ja ajankohtaisuuteen käsittelemällä ympäristön tilaa ja yleisesti vallitsevia, ympäristöä tuhoavia kulttuuritottumuksia.

Sosionomi- ja varhaiskasvatuksen opettajakoulutuksen (AMK) näkökulmasta valitsemani aihe on hyvin merkittävä ja ajankohtainen. Koko maailma on ekokriisissä. Globaali huoli ilmastonmuutoksen seurauksena syntyvästä ilmaston lämpenemisestä ja sen aiheuttamista ympäristötuhoista näkyy ja välittyy vahvana nykypäivänä median kautta, eivätkä myöskään lapset voi välttyä siltä. Vakavan aiheen kohdalla uutisointi on yleisimmin hyvin negatiivispainotteista ja on selvää, että tulevaisuudessa ympäristön tilaa koskeva uutisointi lisääntyy entisestään, kun ilmastonmuutoksen aiheuttamat seuraukset kasvavat ja tulevat yhä näkyvämmiksi sekä myös alueellisesti katsottuna lähemmäksi suomalaisia. Tästä syystä on mielestäni erittäin tärkeää pohtia tapaa, jolla ongelmia käsitellään varhaiskasvatuksessa huolestuttamatta, mutta myöskään suojelematta lasta liikaa totuudelta.

Monet hyvinvointivaltioiden asukkaiden arkiset teot, valinnat ja tottumukset vaikuttavat usein eniten köyhissä oloissa asuvien ihmisten elämäntilanteeseen, jota emme usein tule ajatelleeksi. Helne ym. (2012, 37) toteavat suomalaisen kulutuksen ympäristövaikutusten lisäävän globaaleja päästöjä, jotka näkyvät suoraan muiden maiden luonnonympäristössä, kuten Kiinan jokien saastumisessa, Indonesian met-

sähakkuissa tai Intian pohjavesien ehtymisessä. On selvää, että vallitseva kulutus-kulttuuri ei ole pitkällä aikavälillä kestävä, ja jo nyt kulutamme huomattavasti enemmän luonnonvaroja kuin maapallomme pystyy tuottamaan.

Lasten tulisi pienestä saakka kokea, että heidän arkisilla, pienilläkin teoilla ja valinnoilla on merkitystä ympäristön tilaan. Lapset ovat tulevaisuuden toimijoita ja siten avainasemassa oppimaan ja omaksuman niitä muutoksia, joita tämä yhteiskunta kaipaa kestävän elämäntavan toteutumiseksi. Lapsille tulee pienestä saakka valaa uskoa tulevaisuuteen, jota me aikuiset ja kasvattajat emme voi omilla ympäristöä tuhoavilla toiminnoillamme ja valinnoillamme horjuttaa. Mutta kuinka tämä toteutuu yhteiskunnassa, jossa on materialistinen hyvinvointikäsite ja mikä on varhaiskasvat-tajien rooli?

2 OPINNÄYTETYÖN ESITTELY

2.1 Opinnäytetyön tavoite ja rajaus

Opinnäytetyön tavoitteena oli löytää toiminnallisia, toimivia ja helposti toteutettavia tapoja ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi varhaiskasvatuksessa. Toimintoja suunniteltaessa on pyritty huomioimaan valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa esitetyt oppimisen osa-alueet.

Ympäristö on käsitteenä hyvin laaja ja näkökulmia on useita, joten on selvää, että opinnäytetyöni täytyi rajata opinnäytetyöksi sopivaksi. Ympäristökasvatuksen teoreettisia malleja on useita, joista valitsin opinnäytetyössäni käytettäväksi Palmerin puumallin (luku 3.4). Mallissa toteutuu oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja ympäristön puolesta. Yhteistyötahopäiväkodissa lapset liikkuvat paljon luonnossa, ja heillä on säännölliset metsäviikot, jolloin päivät vietetään kokonaan erilaisissa metsäympäristöissä. Koin lasten luontosuhteen vahvistamisen olevan metsätoiminnan vuoksi käynnissä, minkä vuoksi en opinnäytetyössäni ole korostanut tätä näkökulmaa. Tiedostan kuitenkin positiivisen luontosuhteen olevan ympäristökasvatuksen edellytys. Työssäni korostuukin enemmän ympäristön puolesta toimiminen sekä osittain myös oppiminen ympäristöstä.

Työssäni en paneutunut ryhmäytymiseen tai ryhmän toimintaan, koska ryhmät olivat vaihtelevia, eikä ryhmäytyminen mielestäni ollut työssäni oleellista. Yhteisöllisessä päiväkodissa lapset ovat tottuneet erilaisiin ja jatkuvasti vaihteleviin ryhmiin, joten vaihtelevassa ryhmässä toimiminen oli heille luontevaa. Ympäristökasvatuksen ja kestävä kehityksen kasvatuksen eroja ja yhtäläisyyksiä on esitetty luvussa 3.3. Termejä on vaikea tässäkin yhteydessä erottaa toisistaan, sillä ympäristökasvatuksella pyritään saavuttamaan kestävä kehityksen mukaista toimintaa. Käytän työssäni molempia käsitteitä, mutta puhuessani kestävästä kehityksestä viittaa sen ekologiseen osaan.

2.2 Yhteistyötahon esittely

Toteutin opinnäytetyön yhteistyössä Seinäjoella sijaitsevan Pilke luontopäiväkoti Vihreän Willan kanssa ja tuotoksena syntynyt opas on suunnattu työvälineeksi päiväkodin varhaiskasvattajille. Vihreä Willa on luontopainotteinen päiväkotikoti, jossa lapsi tutustuu luontoon ympärivuotisen metsätoiminnan kautta. Lapset pääsevät osallisiksi metsän ihmeistä ja rauhoittavasta vaikutuksesta sekä oppivat jokamiehen oikeudet. Metsäpäiviin pakataan mukaan kokin valmistamat lounas ja välipala, jotka nautitaan metsässä. Vihreän Willan toiminta perustuu yhteisökasvatukseen, eikä päiväkodissa ole kiinteitä pienryhmiä, vaan kaikenikäiset lapset saavat kasvaa ja kehittyä yhdessä, toisiltaan oppien. Omaehtoinen toiminta, itsenäinen liikkuminen ja suuressa arvossa oleva monipuolinen leikki on otettu huomioon tilojen suunnittelussa. Ekologisuus ja kestävät arvot on pyritty huomioimaan kaikissa päiväkodin hankinnoissa. Vihreän Willan keittiö on talon sydän, jossa oma kokki valmistaa luomuraaka-aineista kasvispainotteista ruokaa. Avarasta keittiöstä ruoan tuokset tuodaan lähelle lasta. (Pilke luontopäiväkoti Vihreä Willa, [viitattu 1.1.2020].)

Pilke luontopäiväkoti Vihreä Willa on yksi Suomen päiväkodeista, jolle on myönnetty Vihreän lipun käyttöoikeus. Vihreä lippu on kestävän kehityksen ohjelma kasvatusalalle ja osa kansainvälistä Eco-schools-ohjelmaa, joka toimi vuonna 2019 yhteensä 68:ssä eri maassa ympäri maailman ollen maailman suurin kestävän kehityksen kouluverkosto. Suomalaiseen päivähoito- ja koulutusjärjestelmään sopivat Vihreä lippu -ohjelman toimintatavat ja materiaalit on kehittänyt FEE Suomi. Vihreä lippu on ympäristösertifikaatti, jonka kriteerit ohjaavat pitkäjänteiseen kehittämiseen sekä kokonaisvaltaiseen ja tulokselliseen työskentelyyn. Vihreä lippu -ohjelman toiminnassa keskeistä on lasten ja nuorten osallisuus ja aktiivinen toimijuus projektien suunnittelussa, toteutuksessa sekä tulosten arvioinnissa. Ympäristökuormituksen vähentäminen ja kestävän kehityksen kasvatusta ovat osana jokapäiväistä arkea. (Vihreä lippu, [viitattu 1.1.2020].)

3 YMPÄRISTÖ JA YMPÄRISTÖKASVATUS

3.1 Ympäristön määritelmä

Ympäristö käsitteenä on hyvin moniulotteinen. Suomelan ja Tanin (2004, 45-48) mukaan sitä tutkitaan esimerkiksi ympäristöpolitiikan, -psykologian, -ekologian, -filosofian, -sosiologian, -etiikan ja -kasvatuksen näkökulmista. Eri tieteenalat ovat kiinnostuneita sekä ympäristön vaikutuksesta ihmiseen että ihmisen toiminnan vaikutuksista ympäristöön. Ihmisen ja ympäristön suhde on vaihdellut eri aikakausina ja niiden välinen painoarvo on heijastunut myös senhetkisen yhteiskunnan arvo maailmaan. Suomela ja Tani tarkastelevat ympäristöön suhtautumista kolmen Ingoldin (1993/2003) esittämän lähestymistavan mukaisesti. Nämä lähestymistavat koen tärkeäksi huomioida tässä työssä, sillä ne näyttäytyvät myös Palmerin puumallissa (luku 3.4). Ingoldin jokaisella kolmella lähestymistavalla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa, mutta kaikkia näitä tarvitaan ympäristökasvatuksen tavoitteiden saavuttamiseksi.

3.1.1 Lähestymistapa 1: Ympäristö kokonaisuutena - tuolla jossain

Ensimmäisessä lähestymistavassa Ingold kuvaa ympäristön ihmisen ulkopuolella sijaitsevaksi kokonaisuudeksi, jota tarkasteltaessa pysytään etäällä ja pyritään objektiivisuuteen. Olennaista on tällöin se, että yksilö havainnoi tai tutkii ympäristöä etäältä, mutta ei kuitenkaan pyri vaikuttamaan siihen. Hailan ja Jokisen (2001, 15) mukaan ympäristön yhtenäisyyttä korostavassa näkökulmassa ympäristöä tarkastellaan vakaiden säännönmukaisuuksien kokonaisuutena, jossa yksilön ja yksittäisen yhteisön omat elämäkokemukselliset merkitykset sivuutetaan. Suomela ja Tani (2004, 46) toteavat luonnontieteellisten lähestymistapojen usein edustavan tällaista ympäristönäkemyksiä. Massa (1998, 7) kuvaa median olevan usein kiinnostunut ympäristöstä juuri luonnontieteiden eli biologian ja ekologian näkökulmasta, koska näiden uudet tutkimustulokset ylittävät helpommin median uutiskynnyksen. Tästä syystä ympäristö käsitteenä tuo usein ihmisten mieleen juuri luonnontieteiden määrittelemän ympäristön.

Tämä ensimmäinen lähestymistapa korostuu ympäristöön liittyvissä keskusteluissa ja kouluopetuksessa ollen totuttu tapa suhtautua maailmaan. Näkökulmaa voidaan puolustaa korostamalla sitä, kuinka tärkeää on hankkia ympäristöön liittyvää tietämystä, kuten lajituntemusta, luonnon prosessien ymmärrystä ja paikannimien opettelua käytännön ympäristökasvatuksen mahdollistamiseksi. Tämä näkökulma mainitaan ympäristökasvatuksen malleissa ympäristöön liittyvän tiedon kohdalla. Näkökulmaa voidaan myös kritisoida muun muassa siksi, että yksittäisen ihmisen kokemukset osana ympäristöä jäävät huomiotta ja luonnontieteen voimakas painottuminen syrjäyttää fyysisen ympäristön. (Suomela & Tani 2004, 55-56.)

3.1.2 Lähestymistapa 2: Minun ympäristöni – tässä näin

Ingoldin esittämä toinen ympäristöön suhtautuvista tavoista liittyy ihmisen elettyyn ympäristöön, jolla tarkoitetaan tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottua elämänpiiriä. Yksilön merkityksellisiksi koetut asiat, ilmiöt, ajatukset, kokemukset, tunteet ja toiminta jäsenyivät hänen oman ympäristönsä kautta, jolloin voidaan puhua eletystä ympäristöstä. Tällainen lähestymistapa on ominaista ympäristöpsykologialle, humanistisesti suuntautuneille tutkimuksille sekä ympäristöestetiikalle.

Tämä yksilökeskeisen ympäristökäsitys on hyvin yleinen ja suosittu ympäristökasvatuksessa, sillä sen avulla voidaan korostaa ihmisen henkilökohtaista suhdetta ympäristöönsä ympäristön ollessa sekä tutkimuksen kohteena että koettuna elämisen ympäristönä. Ympäristön kokemisessa korostuu tunteet ja esteettiset elämykset. Ajattelutapa on saanut myös kritiikkiä liiallisesta keskittymisestä yksittäisen ihmisen elämissä maailmaan. Sen kautta välittyy ajatus ihmisestä tyhjiössä vailla sosiaalista vuorovaikutusta muiden kanssa. Kun yksilön kokemuksia korostetaan, irrottautuu siitä helposti fyysinen ympäristö ja yhteiskunnallinen konteksti. Tämä näkökulma tukee ympäristökasvatuksen malleissa usein esille nostettuja ympäristöherkkyyden ja elämyksellisyyden merkityksiä, jotka yksinään eivät kuitenkaan riitä todellisen ympäristökasvatuksen toteutumiseen. (Suomela & Tani 2004, 50, 56.)

3.1.3 Lähestymistapa 3: Yhteiskunnallisesti tuotettu ympäristö – valtaa ja vastuuta

Suomelan ja Tanin (2004, 51) mukaan kolmannessa lähestymistavassa ympäristöä tarkastellaan yhteiskunnallisesti tai sosiaalisesti tuotettuna kokonaisuutena. Näkökulma on tyypillinen ympäristöpolitiikassa ja ympäristönsuojelussa. Arkikielessä ympäristö käsitteenä mielletään usein kuuluvaksi erilaisiin luonnonympäristöä koskettaviin aiheisiin, kuten saastumiseen, kasvihuoneilmiöön, uhanalaisiin eläin- tai kasvilajeihin, vaikka suuri osa elinympäristöstämme on ihmisen muokkaamaa. Ympäristö käsitteenä sisältää aina yhteiskunnallisen ulottuvuuden, myös luonnonympäristöstä puhuttaessa.

Tämä lähestymistapa ottaa huomioon ihmisten välisen vuorovaikutuksen, kulttuurin sekä yhteiskunnallisen todellisuuden. Ympäristöön liitetään erilaisten ihmisryhmien välisten näkemysten aiheuttamat mahdolliset ristiriidat ja ympäristöön liittyvät poliittiset päätökset. Se tuo esiin esimerkiksi ympäristöongelmien ja -konfliktien sekä ympäristönsuojelun näkökulmat. Tässä lähestymistavassa yksilön omat kokemukset saatetaan sivuuttaa. (Suomela & Tani 2004, 56.)

3.2 Luonnonsuojelusta kansainvälisiin sopimuksiin

Palmerin (1998, 4) mukaan ympäristökasvatuksen kannalta merkittäviä vaikuttajia olivat jo useat 1800-luvun ja 1900-luvun alun ajattelijat, kirjailijat ja kouluttajat. Skotlantilainen Patrick Geddes viitoitti tietä suorassa ympäristökontaktissa tapahtuvalle opetusmenetelmälle. 1900-luvun alussa syntyi Koulujen luonnontieteen liitto ja 1940-luvulla toimi jo useita luontoa ja ympäristöä painottavia yhdistyksiä. Luonnossa tapahtuvaa opetusta alettiin korostaa. Samoihin aikoihin Suomeen perustettiin Luonnonsuojeluliitto, jonka tehtävänä oli välittää yleisesti tietoa luonnosta ja ympäristöstä. Myös maamme ensimmäinen luonnonpuisto perustettiin Kilpisjärvelle. (Torfinn 2019, 27-28.) Ympäristökasvatuksen käsite yleistyi 1960-luvulla, jolloin syntyi yleinen huoli ympäristön tilasta. Ympäristössä alkoi näkyä saastumisen merkkejä. Otsonikato, happosateet, vesien rehevöityminen ja ympäristömyrkkujen kertyminen eliöihin, ihminen mukaan lukien, saivat kansalaiset huolestumaan maapallon

tulevaisuudesta ja pelkäämään ravintoketjun huipulla olevien lajien kuolevan sukupuuttoon. (Parikka-Nihti & Suomela 2014,19.)

Wolff (2004, 18) esittää, että käsite ympäristökasvatus (environmental education) esiintyi ensimmäisen kerran 1960-luvulla ja joidenkin lähteiden mukaan jopa 1940-luvulla. Vuonna 1972 Tukholmassa järjestetyssä YK:n ympäristökonferenssissa korostui globaalisti 1970-luvun nopeasti kasvava kiinnostus ja huoli ympäristöstä, joka johti YK:n ympäristöohjelman (United Nations Environment Programme, UNEP) perustamiseen. UNEP perusti yhdessä UNESCO:n kanssa kansainvälisen ympäristökasvatusohjelman (International Environmental Education Programme, IEEP), joka lanseerattiin vuonna 1975 Belgradissa (The Belgrade Charter- A Global Framework for Environmental Education). Ohjelman esittämät ympäristökasvatuksen päämäärät ja tavoitteet hyväksyttiin Tbilisissä lokakuussa 1977 pidetyssä UNESCO:n hallitusten välisessä ympäristökasvatuksen konferenssissa.

Tbilisissä määritellyissä tavoitteissa korostui muun muassa ympäristökasvatuksen toteuttaminen elinikäisenä prosessina ja ympäristön tiedostaminen kokonaisuutena, myös koulutuksessa. Osallisuus oppimisessa, ihmisen ja luonnon keskinäinen suhde sekä ihmisen herkkyyden, tietoisuuden, ymmärryksen, kriittisen ajattelun ja ongelmanratkaisukyvyn kehittymisen tärkeys nousivat myös esille. Nämä kansainvälisessä yhteisymmärryksessä tehdyt ympäristökasvatuksen tavoitteet ovat olleet mullistavina vaikuttajina globaalien ympäristökasvatuksen toimintatapojen kehitykseen. (Palmer 1998, 8,10.)

UNESCO:n (1977) esittämät tavoitteet ympäristökasvatukselle (Palmerin 1998, 11 mukaan):

1. Kasvattaa tietoisuutta ja huolta niin taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten kuin ekologistenkin tekijöiden riippuvuudesta toisistaan kaupunki- ja maalaisympäristössä
2. Tarjota jokaiselle ihmiselle mahdollisuus sellaisten tietojen, arvojen, asenteiden, sitoutumisen ja taitojen hankkimisesta, joita tarvitaan ympäristön suojelemiseksi ja sen parantamiseksi

3. Luoda niin yksilöille, ryhmille kuin koko yhteiskunnalle uusia toimintamalleja ympäristöön liittyen.

Palmerin (1998, 15–16) mukaan 1980-luvulla luonnonsuojelun ja ympäristökasvatuksen käsitteiden rinnalle nousi kestävä kehitys. Tbilisin konferenssin jalanjäljissä, vuonna 1987, pidettiin Moskovan konferenssi ("Tbilisi plus ten") ja samana vuonna vahvistettiin Brundtlandin raportti *Our Common Future*. Torfinn (2019, 31) toteaa kestävä kehityksen käsitteen olleen keskeisellä sijalla raportissa. Kestävä kehitys kuvataan raportissa kehitykseksi, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta samaan. Raporttia pidetään lähtölaukauksena pohjoismaiselle ympäristökasvatukselle.

Vuonna 1992 Rio de Janeirossa järjestettiin YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssi (Earth Summit), jonka myötä luotiin perusta monille tärkeille kansainvälisille ympäristösopimuksille. Tuolloin syntyi muun muassa Rion julistus, joka määrittää kestävä kehityksen periaatteet sekä Agenda 21 -kestävän kehityksen toimintaohjelma. (Tie maailmanlaajuiseen kestävyys 2012.) Agenda 21 -raportin luku 36 käsittelee kasvatusta ja siinä todetaan muun muassa, että kasvatuksella on pyrittävä edistämään kansalaisten osallistumista päätöksentekoon sekä lisäämään ympäristötietoisuutta ja kestävä kehityksen mukaista toimintaa. Rion kokouksen jälkeen ympäristö- ja kehitysasiat nousivat näkyvästi julkisuuteen. (Wolff 2004, 21.)

Torfinnin (2019, 30) mukaan ympäristökasvatus käsitteenä yleistyi Suomessa vasta 1980-luvun alussa, jolloin havahduttiin kaupunkilaisten vähenevään ympäristö- ja luontokontaktiin sekä niiden ymmärrykseen. Wolff (2004, 22-23) lisää, että 1980-luvun lopulla käsite ympäristökasvatus juurtui kielenkäyttöön myös valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa, strategioissa ja yleisessä keskustelussa. Erityisen aktiivista ympäristökasvatuksen kehittäminen oli Suomessa 1980–1990-lukujen taitteessa, mikä näkyi erilaisina hankkeina, selvityksinä ja strategioina. Vuonna 1983 perustettiin myös Suomen ympäristöministeriö (Haila & Jokinen 2001, 33).

2020-luvulle tultaessa Suomi on sitoutunut useisiin ympäristöhankkeisiin ja -sopimuksiin. YK:n vuosituhattavoitteet vuoteen 2015 mennessä asetettiin vuonna 2000.

Suomen osalta siinä korostui köyhempien valtioiden auttaminen kehitykselle suotuisen ympäristön aikaansaamisessa sekä tarvittavien resurssien hankkimisessa. (YK:n vuosituhattavoitteet, 2005.) Laininen (2019) tuo esille YK:n jäsenvaltioiden vuonna 2016 hyväksymät Agenda 2030 tavoitteet. Agenda 2030 tuo yhteen YK:n vuosituhattavoitteiden ja Rion ympäristökokouksen tavoitteet globaalilla tasolla. Tavoitteissa korostuu se, että inhimillistä kehitystä ei voida saavuttaa, ellei samanaikaisesti huolehdita planeetan kantokyvyn säilymisestä.

3.3 Ympäristökasvatuksen tavoitteet ja kestävä kehityksen edistäminen

UNESCO:n määrittelemät ympäristökasvatuksen tavoitteet on esitetty luvussa 3.2. Trofinn (2019, 30) esittää Pohjoismaiden ministerineuvoston työryhmän määrittämät seitsemän ympäristökasvatuksen tavoitetta. Niissä korostuu kannustus yksinkertaiseen ulkoilmaelämään, luonnon tuhoamisen ja vaurioittamisen estäminen sekä ymmärryksen lisääminen luonnon- ja ympäristönsuojelun tärkeydestä. Tavoitteilla pyritään edistämään yhteisymmärrystä luonnossa ja kulttuuriympäristöissä työskentelevien ja luonnossa liikkuvien ihmisten välillä sekä ymmärrystä ihmisen luontoriippuvuudesta kautta aikojen. Lisäksi pyritään levittämään tietoutta ihmistoinnin vaikutuksista ekologiseen vuorovaikutukseen sekä edistetään yhteiskunnan kehittymistä sopuinnassa luonnon ja luonnonvarojen hyödyntämisen kanssa.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on lisätä myönteistä asennetta ympäristöä kohtaan ja saada ihmiset tietoisiksi omasta ympäristöriippuvuudestaan (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 19-20.) Willamo (2004, 32) korostaa ymmärrystä siitä, että jokainen ihminen on osa luontoa. Hänen mukaansa luonto näkyy ihmisen elimistön rakennusaineissa, hengitysilmassa, ravinnossa ja ihmisen rakentamassa ympäristössä. Ilman kasvien tuottamaa happea ihminen ei edes eläisi. Åhlberg (1995, 48) tuo ympäristökasvatuksen tärkeyden esille toteamalla, että sen tehtävänä on pelastaa elämä ja sen edellytykset maapallolla. Ympäristökasvatus ei Palmerin (1998, 267) mukaan kuitenkaan tarkoita koko maailman pelastamista, vaan kyse on oppia arvostamaan luonnonilmiöitä ja luonnon kauneutta, joiden kautta syntyy halu sen säi-

lyttämiseksi. Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 31) korostavat, että ympäristökasvatus ei ole irrallinen kasvatuksen ja opetuksen osa, vaan se on läsnä arjessa päivittäin.

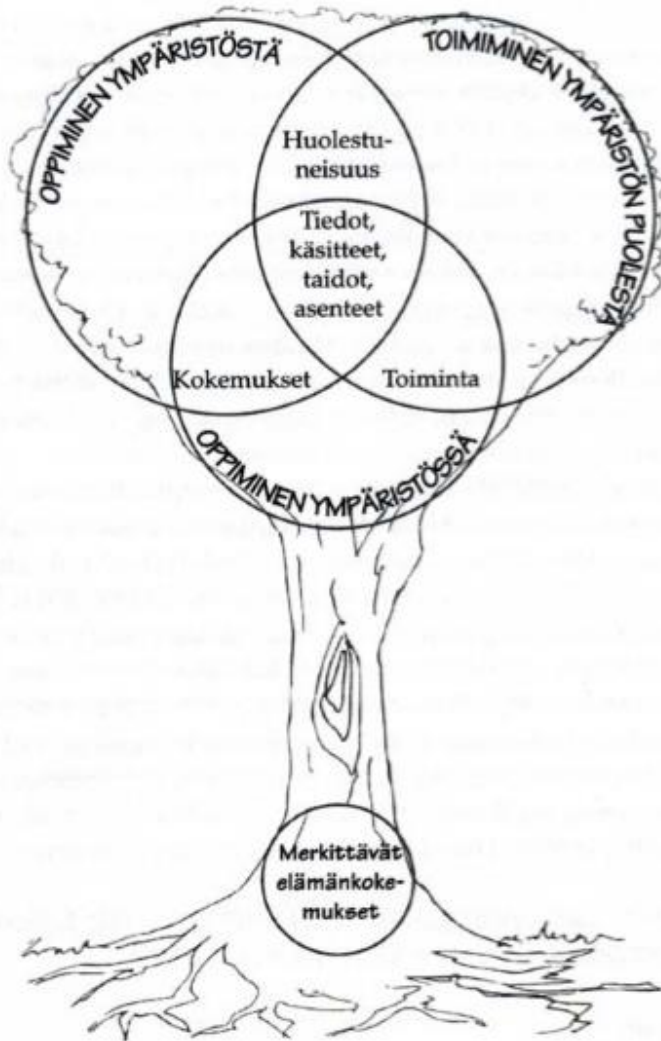
Kestävän kehityksen kasvatus -käsitettä käytetään usein rinnakkain ympäristökasvatus -käsitteen kanssa. Näissä molemmissa yksi yleinen tavoite on ihmisen kasvaminen ympäristötietoiseksi (Parikka-Nihti ja Suomela 2014, 22.) Wolff (2004, 24, 28) toteaa, että kestävän kehityksen kasvatus -käsitettä käytetään kuitenkin yleisesti laajemmin, ja sillä on poliittisesti painokkaampi merkitys. Kestävä kehitys käsittää ekologisen ulottuvuuden lisäksi myös taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen. Mannisen ja Verkan (2004, 84-85) mukaan ympäristökasvatuksen avulla voidaan nimenomaan toteuttaa ekologisesti kestävä kehitys, sillä niiden tavoitteet tukevat toisiaan. Torfinn (2019, 31) tuo esille, että kestävä kehitys kuvataan Our Common Future -raportissa kehitykseksi, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta samaan. Pramling Samuelsson ja Kaga (2008, 12) korostavat, että kestävän kehityksen kasvatuksessa tulisi lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen sijaan käyttää seitsemän r:n menetelmää, joka on saanut nimensä englannin kielen sanoista reduce, reuse, repair, recycle, respect, reflect and refuse. Nämä voidaan suomentaa termeiksi niukkuus, uusiokäyttö, kunnostus, kierrätys, kunnioitus, harkinta ja kieltäminen.

Vienolan (1995, 82-83) mukaan vain ihmiseltä voidaan odottaa moraalista toimintaa ja vastuunkantoa omista teoistaan. Lasten vastuullisuutta voidaan kasvattaa pienillä työtehtävillä lasten ikätaso huomioiden. Lapsen kasvaessa myös tehtävät laajentuvat ja kehittyvät pitkäjänteisemmiksi. Vastuu ympäristöstä ja luonnosta voi ilmetä yhteisvastuullisuutena, jolloin kiinnitetään huomiota esimerkiksi toisten heittämiin roskeisiin. Lasten luontosuhteessa tulee korostua luonnossa nauttiminen ja iloitseminen ja ymmärrys siitä, että hyvin huolehditussa ympäristössä siitä voidaan nauttia enemmän. Ympäristökasvatuksen yhtenä tavoitteena on nähdä lapsi aktiivisena ja osallistuvana toimijana, jonka kautta lapsella on mahdollisuus kokea itsensä osalliseksi kestävän tulevaisuuden rakentamisessa. (Parikka-Nihti & Suomela, 2014, 31-32.)

3.4 Palmerin puumalli

Raittila (2017, 213-214) toteaa Palmerin puumallin (kuvio 1) olevan yksi käytetyimmistä ympäristökasvatuksen teoreettisista malleista pohjautuen moniin aiemmin tehtyihin tutkimuksiin sekä teoreettisiin esityksiin. Puumalli on hyvä pohja varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi, sillä siinä kiteytyy ympäristöopetuksen ja -opiskelun monitahoisuus. Palmerin puumallissa olevat juuret kuvaavat merkittäviä elämäkokemuksia, jotka luovat perustan ympäristökasvatukselle. Puun kolmiosainen lehvästö kuvaa ympäristökasvatuksen sisältöjä, joita ovat oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä ja toimiminen ympäristön puolesta. Cantell ja Koskinen (2004, 69) korostavat, että ympäristökasvatuksessa kaikilla kolmella elementillä on tasavertainen rooli, ja niitä tulee toteuttaa samanaikaisesti. Nämä elementit ovat Palmerin (1998, 12) mukaan olleet esillä jo vuonna 1974 Ison-Britannian Project Environment -projektissa.

Raittilan (2017, 216-217) mukaan pienten lasten ympäristössä oppimisessa korostuu leikkiminen, liikkuminen ja paikkojen tutkiminen. Näin lapset saavat itse kokemuksia, joiden varassa ympäristövastuullisuus kehittyy. Tutkimisen kohteena ovat sekä luonnolliset että rakennetut ympäristöt. Ympäristöstä oppiminen sisältää luontokokemuksia sekä eläimiin, kasveihin ja luonnonilmiöihin tutustumista tutkivaa otetta korostaen. Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 26,29) pitävät tärkeänä, että lapset saavat mahdollisuuksia empatian kokemuksiin ja ympäristöstä huolehtimiskyvyn kehittymiseen, sillä on osoitettu, että empatialla muita eläviä olentoja kohtaan on merkitystä positiivisen luontosuhteen syntymisessä. Pienimpienkin eliöiden hoitaminen saa lapset innostumaan niiden hyvinvoinnista. Suuressa roolissa oppimiselle ympäristöstä ovat lasten omakohtaiset kokemukset ja toiminta.

Kuvio 1. Palmerin puumalli (Cantell ja Koskinen 2004, 68.)

Ympäristön puolesta toimimisessa korostuu vahvasti mallioppiminen lapsen opetellessa ympäristöystävällisiä tapoja. Tässä ovat tärkeässä roolissa sekä lasten vanhemmat että varhaiskasvattajat. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26-27.) Raittila (2017, 220) korostaa myös varhaiskasvatuksen kaikkia kunnioittavan ilmapiirin, oikeudenmukaisuuden ja yhteisöllisyyden kokemisen merkitystä ympäristövastuulliseksi kansalaiseksi kasvamisessa.

3.5 Kulttuuri ja sosiaalipolitiikka ongelmien taustalla

Åhlberg (1995, 52) toteaa, että tiede ja tekniikka ovat luoneet paremman elämän miljardeille ihmisille, mutta ihmisen toiminta ja tiede ovat luoneet myös nykyiset ongelmat, joiden vuoksi ympäristökasvatusta tarvitaan. Luonto kuormittuu yhä voimakkaammin, kun luonnonvaroja käytetään vastaamaan alati kasvavaa kulutusta. Tämä on aiheuttanut vakavia vaurioita ekosysteemeille, joista ihmisen lisäksi myös muut lajit ovat riippuvaisia. (Assadourian 2010, 31.) WWF:n (2020) mukaan suomalaisten luonnonvarojen kulutus on merkittävästi maailman keskiarvoa suurempaa. Vuonna 2019 suomalaiset saavuttivat vuosittaisen ylikulutuspäivänsä huhtikuun alussa, kun koko maailman ylikulutuspäivä oli vasta heinäkuun lopussa. Ylikulutuspäivänä kulumme ylittää maapallon uusiutuvien luonnonvarojen tuottokyvyn ja fossiilisista polttoaineista aiheutuvien hiilidioksidipäästöjen käsittelykapasiteetin yhden vuoden aikana. Suomalaiset tarvitsisivat 3,8 maapalloa tyydyttämään tämänhetkisen elämäntyyliinsä vaatimat tarpeensa, kun koko maailman väestön kulutus voitaisiin katkaa 1,75 maapallolla.

Hallitusten välisen ilmastopaneeli IPCC:n syyskuussa 2018 julkaisema kansainvälinen raportti esitti huolestuttavia tuloksia ilmaston lämpenemisestä. Raportin (An IPCC Special Report... 2018, 6) mukaan ilmasto on tällä hetkellä keskimäärin 1,2 astetta lämpimämpi esiteolliseen aikaan verrattuna ja 1,5 asteen ilmaston lämpeneminen tullaan tätä menoa todennäköisesti saavuttamaan vuosien 2030–2052 aikana. Taalas (2018) toteaa 1,5 asteen lämpötilan nousun olevan 2 asteen sijaan myönteisempi ajatellen maailman ravinnontuotantoa, ihmisten hyvinvointia ja taloutta. Hän selventää, että 1,5 asteen saavuttamiseksi tulisi seuraavan kymmenen vuoden aikana vähentää päästöjä 45 prosenttia ja vuoteen 2050 mennessä olla päästöjen osalta nolatilanteessa. Luonnonkatastrofien aiheuttamat taloustappiot ovat kolminkertaistuneet viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana, ja lämpötilan noustessa ne tulevat kasvamaan entisestään, sillä trooppiset myrskyt, tulvat ja helleaallot tulevat joka tapauksessa lisääntymään seuraavien vuosikymmenten aikana. Tiilikainen (2018) toteaa, että tieto ilmastomuutoksesta on tuotava lähelle ihmistä. Taloutta ja hyvinvointia on mahdotonta rakentaa tilanteessa, jossa perusasioita, kuten ruokaa ja vettä ei ole saatavilla. Hän korostaa, että vielä ei ole myöhäistä, mutta tilanteen eteen on maailmanlaajuisesti tehtävä suuria muutoksia.

Helnen ym. (2012, 64) mukaan maailmankuvamme perustuu teknologiseen ajattelutapaan, jonka ongelmana on se, että luotamme teknologian ratkaisevan ekologiset ongelmamme, jotka ovat pitkälti seurausta juuri teknologiasta. Värri (2018a, 13-15) näkemys on samankaltainen hänen todetessaan maailmankuvamme perustuvan ajattelutapaan, jossa tulevaisuutta voidaan hallita teknologialla. Yksi esimerkki tästä on ydinjäteongelma. Värri toteaa luontosuhteemme olevan itsekeskeinen ja maailman olevan meille resurssivarasto. Ihmiset kuvittelevat omistavansa kaiken vieden näin tulevilta sukupolvilta, samalla siirtäen ratkomattomia ongelmia heidän perinököseen. Olemme riittävän tietoisia tuhoavasta luontosuhteestamme, mutta sillä ei silti ole vaikutusta käyttäytymiseemme.

Assadourian (2010, 29,35,37) toteaa, että jokaista ihmistä ympäröi kulttuuri, joka muokkaa ja määrää hänen tekojaan. Hänen kasvuympäristössään vallitsee tietyt luonnollisiksi koetut normit, symbolit ja perinteet. Tässä luodussa maailmankuvassa ihminen elää usein koko elämänsä. Nykyisessä kulutuskulttuurissa autoilu, lentokone-matkustaminen ja suuret asunnot ilmastoineen ovat normaalia arkea, eivät hienostelua. Elämänsisältöä, tyydytystä ja hyväksyntää haetaan kuluttamalla ja kaikkialla suuri kulutus liitetään hyvinvointiin ja menestykseen. Kuluttajuus tuntuu niin luonnolliselta, että sitä ei aina edes tunnisteta kulttuuritekijäksi. Kulutuksen määrittäessä onnea ja menestystä johtaa tilanne rajallisella maapallolla kestävämpään tilanteeseen. Helne ym. (2012, 55-56, 58) toteavatkin suomalaisen sosiaalipolitiikan perustuvan kulutus- ja resurssikeskeiseen elämäntapaan, jossa tavoitteena on kulutuksen kasvattaminen ja elintason nousu. Hyvinvointipolitiikan sijaan voidaan enemmän puhua kulutuspolitiikasta. Tutkimustulosten mukaan suurituloisimmat ihmiset aiheuttavat myös suurimman ympäristörasituksen.

Pihkala (2017,6) toteaa ihmisten olevan ympäristökysymysten suhteen ahdistuneempia kuin tiedostetaan. Myös Turunen (2020) puhuu ilmastoahdistuksesta, joka on näkynyt viime vuosien aikana ja tulee varmasti kasvamaan tulevaisuudessa. Osa ihmisistä ahdistuu huolestumisen sijaan, joka voi jopa lamauttaa ja estää toimintakykyä. Pelko saattaa näyttäytyä esimerkiksi eksistentiaalisena ahdistuksena. Turusen mukaan ahdistusta kokevat myös lapset. Aapola-Kari ja Wrede-Jäntti (2016, 168) toteavat nuorisobarometrin tuloksista, että kaikkein huolestuneimpia ympäristöstä ja ilmastonmuutoksesta olivat nuorimmat vastaajat.

4 VARHAISKASVATUKSEN ROOLI YMPÄRISTÖKASVATUKSESSA

4.1 Varhaiskasvatuksen määritelmä ja lapsen oikeus varhaiskasvatukseen

Varhaiskasvatuslaki (L 13.7.2018/540) määrittää varhaiskasvatuksen lapsen suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaksi kokonaisuudeksi, jonka pääpainopisteenä on pedagogiikka.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 16) varhaiskasvatuksen tehtäväksi määritetään lasten kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen terveellisessä ja turvallisessa varhaiskasvatusympäristössä yhteistyössä huoltajien kanssa. Yhteiskunnallisena palveluna varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäisee syrjäytymistä. Edistämällä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä lasten osallisuutta varhaiskasvatus pyrkii edistämään lapsen toimimista vertaisryhmissä ja lisäämään aktiivista, yhteiskunnallista toimijuutta. Lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen, tuen tarjoaminen ja tarvittaessa järjestettävä monialainen yhteistyö sekä huoltajien kasvatustyön tukeminen ovat tärkeitä varhaiskasvatuksen tehtäviä. Varhaiskasvatus pyrkii ohjaamaan lapsia eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen.

Varhaiskasvatuslaissa (L 13.7.2018/540) määrätään varhaiskasvatuksen järjestämisestä. Lain mukaan varhaiskasvatuksen järjestämisvastuu on kunnalla ja se tulee järjestää laajuudeltaan ja toimintamuodoiltaan kunnassa esiintyvän tarpeen mukaisesti. Toimintamuotona voi olla päiväkotitoiminta, perhepäivähoito tai avoin varhaiskasvatustoiminta. Jokainen lapsi, joka ei vielä ole perusopetuslaissa määritetyssä oppivelvollisuusiässä, on oikeutettu saamaan varhaiskasvatusta 20 tuntia viikossa. Laajempi varhaiskasvatusoikeus on lapsilla, joiden huoltajat työskentelevät koko-aikaisesti, opiskelevat, toimivat yrittäjinä tai ovat päätoimisesti omassa työssään. Myös muissa tapauksissa laajennettu hoito-oikeus voi joskus olla tarpeen. Lisäksi lapsella on oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen tilanteissa, joissa lapsen kehitys, tuen tarve, perheolosuhteet tai lapsen edun toteutuminen sitä edellyttävät. Vuonna

2018 varhaiskasvatuksen piirissä oli Suomessa 1–6-vuotiaista lapsista noin 74 prosenttia ja 70,4 prosenttia Etelä-Pohjanmaalla, jossa Seinäjoki sijaitsee. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 3,8.)

4.2 Ympäristökasvatus varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Ympäristökasvatuksen tärkeyteen varhaiskasvatuksessa on hiljalleen alettu herätä, ja tämä näkyy esimerkiksi uusimmassa valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, 8) on määräys, joka velvoittaa varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti, ja tämä velvoite koskee myös ympäristökasvatuksen toteuttamista varhaiskasvatuksessa. Tämän lisäksi vielä yksityiskohtaisemmin varhaiskasvatuksen järjestämisestä opinnäytetyön toteutuskunnassa, Seinäjoella, ohjaa Seinäjoen varhaiskasvatussuunnitelma 'Meirän VaSu'.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 46) sekä Meirän VaSussa (2017, 47) esitetyssä 'Tutkin ja toimin ympäristössäni' oppimisen osa-alueessa on maininta varhaiskasvatuksen tehtävästä tarjota lapsille valmiuksia ympäristön havainnointiin, jäsentämiseen ja ymmärrykseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan ympäristökasvatuksen tavoitteena on lasten luontosuhteen vahvistaminen, ympäristövastuullisen toiminnan lisääminen sekä lapsen ohjaaminen kohti kestävästä elämäntapaa. Oppimisympäristöinä ja oppimisen kohteina ovat sekä lähiluonto että rakennettu ympäristö.

Lapsille tarjotaan myönteisiä kokemuksia luonnollisissa ja rakennetuissa ympäristöissä retkeilemällä sekä ympäristöä tutkimalla, minkä kautta lapsen ympäristösuhde vahvistuu ja hän oppii nauttimaan luonnosta sen erilaisine muotoineen. Eri vuodenaajat ja niiden mukanaan tuomat ilmiöt huomioidaan eri aistein tarkastellen ja keskustellen, jolloin opetellaan myös ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Luonnon tuntemusta vahvistetaan harjoittelemalla kasvi- ja eläinlajien tunnistamista. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävästä elämäntavan taitojen kehittymistä ja omien tekojen vaikutuksen ymmärrystä, kun opetellaan roskaamattomuutta, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, ruokailuun liittyvää vastuullisuutta, energian säästämistä sekä jätteiden vähentämistä jätehierarkian mukaisesti. Ympäristö-

kasvatuksessa tärkeää on myös tiedonhaun opetteleminen sekä ympäristön tiedostaminen esteettisenä ja rauhoittavana paikkana. (Meirän VaSu 2017, 48; Varhaiskasvatussuunnitelma 2018, 47.)

4.3 Ympäristön kannalta tärkeät arvot ja toimintatavat opitaan lapsuudessa

Siraj-Blatchford ja Huggins (2015, 3) korostavat, että varhaislapsuudessa luodaan perusta monia ympäristöasenteita, kuten kulutusta, tuhlaamista, rehellisyyttä ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta kohtaan. Reunamon ja Suomelan (2013, 94) mukaan varhaislapsuudessa luodaan lisäksi perusta vastuullisuuden ja osallisuuden kehittymiselle sekä suhtautumiselle luonnonilmiöitä kohtaan. Edellytyksenä näiden syntyemiselle on, että lapset saavat mahdollisuuden kokea armollisuutta ja empatiaa toisia kohtaan sekä harjoitella osallisuuden edellyttämiä taitoja. Luonnonilmiöiden ymmärtämiseksi lapsi tarvitsee oikeita ”työkaluja”. Chawla (1999, 19) osoittaa tutkimustuloksissaan, että lapsuudessa syntyneillä myönteisillä ympäristökokemuksilla on yhteys aikuisiän ympäristövastuulliseen elämäntapaan. Erityisen tärkeäksi koettiin ensimmäinen miellyttävä yhteys luontoon. Näitä olivat esimerkiksi puutarha, läheinen järvi tai metsä leikkipaikkana. Nämä tutkimustulokset antavat lisäarvoa varhaiskasvatuksen tärkeydelle ympäristökasvatuksessa, sillä juuri varhaiskasvatuksessa syntyneet muistot kivoista leikeistä ja tärkeistä leikkipaikoista luonnossa voivat olla niitä, jotka lapset kokevat jopa ensimmäisiksi merkityksellisiksi yhteyksiksi luontoon.

Pramling Samuelsson ja Kaga (2010, 93) toteavat, että kestävän elämäntavan ja sen mukaisten arvojen, asenteiden, toiminnan ja käytännön kehittämistä tulisi painottaa koulutuksessa entistä enemmän ja erityisesti tulee huomioida nuorimmat lapset. Käytännössä tapahtuvaa varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta ei tunnuta kuitenkaan pidettävän riittävänä. Värri (2018b) toteaa, että meillä ei ole toivoa, ellei jo varhaiskasvatuksessa luoda uudenlaista suhdetta kulutukseen, kasveihin, eläimiin ja toisiin ihmisiin. Hän huomauttaa ympäristöä pilaavan elämäntavan kulkeutuvan usein huomaamatta sukupolvelta toiselle, eikä tätä ongelmaa tiedosteta. Assadourian (2010, 30) pitää tärkeänä sitä, että kuluttajuus korvattaisiin kestävään elä-

mäntapaan keskittyvällä uudella toimintakulttuurilla. Sana ”luonnollisuus” saisi uuden, sananmukaisemman merkityksen, kun ihmiset ja yhteiskunta alkaisivat tehdä sellaisia valintoja, joista koituu mahdollisimman vähän haittaa ympäristölle.

4.4 Varhaiskasvatuksen rooli ympäristökasvatuksessa

Ärlemalm-Hagser ja Elliott (2017, 269) toteavat, että varhaiskasvatuksessa toteutettavan kestäväen kehityksen kasvatuksen kannalta oleellisessa asemassa ovat varhaiskasvatukseen kouluttavat, alan ammattilaiset ja opiskelijat sekä heidän ymmärryksensä siitä, mitä kestäväen kehityksen kasvatuksella tarkoitetaan ja miten sitä tulisi toteuttaa. Myös Värri (2018a, 133–134) esittää varhaiskasvatuksen olevan perusopetuksen ohella avainasemassa ekologisesti kestäväen tulevaisuuden mahdollistamisessa tekojen ja toimintamallien kautta. Varhaiskasvatuksessa toteutettava ympäristökasvatus on myös siinä mielessä merkityksellistä, että lähes kolme neljäsosaa suomalaisista 1–6-vuotiaista lapsista on varhaiskasvatuksen piirissä. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2019, 3). Mielestäni onkin erittäin tärkeää, että ympäristökasvatusta toteutettaisiin valtakunnallisesti mahdollisimman tasavertaisesti, jolloin kaikilla lapsilla olisi oikeus oppia heidän oman tulevaisuutensa kannalta tärkeitä arvoja ja taitoja.

Pihkala (2017, 3) tuo esiin sen tosiasian, että ympäristöongelmien vakavuus ja sen tuoma uhkakuvien ilmapiiri aiheuttaa kasvattajille epätietoisuutta siitä, miten näitä vakavia ongelmia tulisi käsitellä. Pramling Samuelsson ja Kaga (2008, 11) toteavat, että aihe voidaan kokea liian suureksi taakaksi siirrettäväksi ”lasten harteille”. Reunanen ja Suomela (2013, 94) huomauttavatkin, että pienten lasten ei tule kokea liiallista huolta ympäristön vaaroista ja uhista, eikä heidän tarvitse olla tietoisia ympäristöä koskevista, monimutkaisista, yhteiskunnallisista tai poliittisista päätöksistä. Heidän mukaan pienillä lapsilla ei myöskään ole vielä edellytyksiä, tai tarvetta ymmärtää ekosysteemin laajuutta. Pramling Samuelsson ja Kaga (2010, 95–96) toteavat, että pedagogisesta näkökulmasta haaste on suuri, mutta yksi tapa käsitellä aihetta, on pohtia asioita, jotka ovat kaikille lapsille hyödyksi tulevaisuudessa. Meillä on tähän jo käytössämme monipuolista pedagogiikkaa, eikä varhaiskasvatuksessa toteutettava kestäväen kehityksen kasvatusta vaadi luomaan sitä uudestaan (Pramling

Samuelsson ja Kaga 2008, 13). Ympäristökasvatuksen toteuttamisessa Manninen ja Verkka (2004, 82) korostavat prosessia, jossa toteutuu suunnittelu, toteutus, arviointi ja kehittäminen, joita kaikkia tarvitaan onnistuneeseen työhön.

Raittila (2017, 212) korostaa, että ympäristökasvatus lähtee hyvin yksinkertaisista asioista, kuten siitä, että lapsi saa kokea päiväkodin arjessa toisia ihmisiä arvostavan ilmapiirin. Lapsi oppii hallitsemaan ajatteluaan ja toimintaansa osallisuuden kautta. Lapsen kokiessa, että juuri hänen mielipiteillään ja ajatuksillaan on väliä, oppii hän myös vastuunkantoa asioista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 53.) Reunanamo ja Suomela (2013, 93) lisäävät, että lapsen kokemia osallisuuden tunteita voidaan lisätä päivittäisissä aktiviteeteissa sekä erilaisiin suunnitelmiin ja projekteihin osallistumalla. Roolileikkien avulla voidaan harjoitella sosiaalisia taitoja ja empatiaa. Lipponen (2017, 29) kuvaa pienten lasten olevan luonnostaan uteliaita ja heidän kyselevän paljon. Varhaiskasvattajien suhtautumisella lasten kysymyksiin ja selityksiin on merkittävä rooli lasten oppimisen ja toiminnan kannalta. Tämä korostuu myös ympäristökasvatuksessa lasten pohtiessa monia heille uusia asioita kysymällä ja ihmettelemällä. Raittila (2017, 214) huomauttaa, että varhaiskasvattajien omat arvot ja asenteet välittyvät lapsille. Heillä onkin mahdollisuus omalla toiminnallaan olla lapsille positiivisia roolimalleja ja edistää heidän ympäristövastuullisuuden kehkeytymisessä elinikäiseksi prosessiksi.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

5.1 Opinnäytetyön aiheen valinta

Olen suorittanut 60 opintopistettä varhaiskasvatuksen opintoja, ja opinnäytetyöni on luonnollisesti suunnattu varhaiskasvatukseen, jotta saan sosionomiksi valmistuttuani myös varhaiskasvatuksen opettajan pätevyyden. Opinnäytetyön aiheen valinta ei ollut minulle alusta saakka selvä, ja mielessäni kävi myös muita aiheideoita. Aloin miettiä, kuinka voisin jollain tapaa yhdistää aiemman ympäristötekniikan insinöörin tutkintoni tulevaan varhaiskasvatuksen opettajan työhön, ja siitä sain idean varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksesta. Ympäristön hyvinvointi ja ekologiset arvot ovat minulle arjessa tärkeitä asioita, ja pyrin tuomaan niitä paljon esille myös omien lasteni kasvatuksessa, joten koin aiheen heti omakseni. Ympäristöongelmat ja muun muassa niiden aiheuttamat luonnonkatastrofit ovat vahvasti esillä nykypäivän mediassa ja aihe on hyvin ajankohtainen, joka puolsi valintaani.

Perehdyin aiheesta tehtyihin opinnäytetöihin, joita löytyi melko paljon. Näissä kierrätys oli usein yleisimpänä näkökulmana ympäristökasvatuksen toteuttamisessa. Kierrätys on tärkeä ja helposti toteutettava toimintatapa päiväkodin arjessa, ja se vaikutti siksi itsellenikin hyvältä näkökulmalta. Olen edellisen koulutuksen aikana suorittanut työharjoittelujakson jätehuoltoyhtiössä, joten minulla on siitä myös käytännön kokemusta. On kuitenkin tosiasia, että vaikka osaisimme kaikki kierrättää oikein, se ei poista sitä tosiasiaa, että elämäntyyliimme kuluttaa aivan liikaa luonnonvaroja, eli myös kulutukseen puuttuminen olisi tärkeää. Halusin myös tuoda ympäristökasvatukseen uusia näkökulmia ja etenkin perusteluita sille, miksi ympäristökasvatusta tarvitaan ja miksi varhaiskasvatuksella on siinä tärkeä rooli. Minulla oli vahva tunne siitä, että varhaiskasvatuksen ympäristökasvatus tarvitsee kehittymistä ja kuullessani Värriin haastattelun syksyllä 2018, koin olevani oikealla tiellä ja tärkeän asian äärellä. Tein vuoden 2018 aikana sijaisuuksia päiväkotia Vihreässä Willassa, jonka arjessa ekologiset arvot näkyvät vahvasti. Esitin silloiselle päiväkodin johtajalle opinnäytetyöni idean varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksesta ja toiveen yhteistyöstä, johon sain heti suostumuksen. Minulle entuudestaan tuttu päiväkotia ja ekologiset arvot loivat täydelliset puitteet opinnäytetyön tekemiseen.

5.2 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyö on toteutettu toiminnallisena opinnäytetyönä, joka on ammattikorkeakoulujen vaihtoehtoinen toteutustapa tutkimukselliselle opinnäytetyölle. Toiminnalliselle opinnäytetyölle on oleellista, että siinä tavoitellaan ammatillisessa kentässä tapahtuvaa käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön sisältyy tuotos, joka tehdään aina jollekin tai jonkun käytettäväksi. Se voi olla ammatilliseen käytäntöön suunnattu ohje, ohjeistus, opastus tai jonkin tapahtuman, kuten näyttelyn tai konferenssin toteuttaminen. Toteutustapa määräytyykin kohderyhmän mukaan ja se voi olla muun muassa opas, kansio tai kotisivut. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9, 38.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä korostuu työelämälähtöisyys, käytännönläheisyys, tutkimuksellinen toteutustapa, ja sen tulee osoittaa riittävällä tasolla alan tietojen ja taitojen hallintaa. Toiminnallisessa opinnäytetyössä, oppaan ollessa tuotos, tutkimuksellisen selvityksen tekeminen kuuluu tuotteen toteutustapaan. Oppaan kohdalla tällä tarkoitetaan keinoja sisällön materiaalin hankkimiseksi. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja tutkimusviestinnän mukainen raportointi. Kirjallinen raportti tulee laatia tutkimusviestinnälle asetettujen vaatimusten mukaisesti. Raportista selviää mitä, miksi ja miten opinnäytetyö on toteutettu, millainen työprosessi on ollut sekä millaisiin tuloksiin ja johtopäätöksiin on päädytty. Raportissa tulee myös arvioida omaa prosessia, tuotosta ja oppimista, joiden pohjalta lukija voi päätellä opinnäytetyössä onnistumista. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9-10, 56, 65.)

5.3 Opinnäytetyön aikataulu

Keväällä 2018 sovin yhteistyötahoni kanssa opinnäytetyön aiheesta ja toteutustavasta. Tällöin sain myös koulun puolelta nimetyn opinnäytetyön ohjaajan, jonka kanssa sovimme tarkemmin työni sisällöstä. Ensimmäiseen opinnäytetyöseminariin osallistuin huhtikuussa 2018, jolloin esitin opinnäytetyösuunnitelmani. Syksyn aikana etsin aineistoa teoriaosuutta varten, ja tein suunnitelmaa toiminnallisen osuuden toteuttamisesta keväälle 2019.

Toiminnallisen osuuden toteutin tammi-maaliskuun 2019 aikana Pilke luontopäiväkoti Vihreässä Willassa, jossa suoritin osittain samaan aikaan myös työharjoittelujaksoa. Toiminnallisen osuuden toteutuksen jälkeen aloin alkusyksyllä koota opasta, ja teoriaosuuteen keskityin joulukuusta 2019 alkaen. Työni alustavan teoriaosuuden esitin tammikuun 2020 seminaarissa, mutta syvensin ja laajensin sitä vielä paljon koko kevään ajan. Maalis-huhtikuun aikana kirjoitin työni johtopäätökset ja pohdinan. Valmistuvan opinnäytetyön esitin seminaarissa 9.4.2020, minkä jälkeen tein pääasiassa muutoksia ja viimeistelyä sekä oppaaseen että raporttiini.

Opinnäytetyö on ollut välillä pitkiäkin aikoja työstämättä ja edennyt hitaasti. Tähän on vaikuttanut suurimmaksi osaksi työskenteleminen kokoaikaisena koko 2019 vuoden ajan. Välillä työn alla on ollut useita työn osuuksia, vaikka pyrinkin keskittymään yhteen osioon kerrallaan, koska tämä piti työskentelyn selkeämpänä hallita. Koko opinnäytetyöprosessin ajan olen osallistunut vaadittaviin opinnäytetyöseminaareihin sekä ollut yhteydessä opinnäytetyöni ohjaajaan, jolta olen etenkin työn loppuvaiheessa saanut paljon hyviä kehitysideoita. Työni ohjaaja vaihtui syksyllä 2019.

5.4 Toiminnallisen osuuden suunnittelu ja toteutus

Tammikuussa 2019 aloitin seitsemän viikkoa kestäväen työharjoittelun päiväkotiviikot Vihreässä Willassa, joka samoihin aikoihin muuttui Pilke luontopäiväkoti Vihreäksi Willaksi omistajavaihdoksen yhteydessä. Toteutin toiminnallisen osuuden tammi-maaliskuun aikana. Olin työskennellyt päiväkodissa satunnaisesti sijaisuuksia tehden vajaan vuoden, minkä ansiosta olimme lasten kanssa entuudestaan tuttuja toisillemme. Ennen ensimmäistä toimintahetkeä ehdin olla harjoittelussa kolmen viikon ajan tehden läheisempää tuttavuutta lapsiin ja havainnoiden heidän arkeaan päiväkodissa. Samalla pohdin sitä, millainen toiminta tukisi lasten oppimista parhaiten.

Tein suunnitelman siitä, kuinka toteutan ympäristökasvatusta työharjoitteluni aikana ja esitin suunnitelman harjoittelun ohjaajalleni päiväkodissa. Ohjaajani piti suunnitelmaa hyvänä ja myös muut kasvattajat pitivät sitä toteuttamiskelpoisena. Sain myös eräältä kasvattajalta lainaksi lehden, jossa oli aiheeseen ideoita. Olin suunnitellut toiminnan alustavasti toteutettavaksi harjoittelujaksoni aikana, ja siksi suunnit-

telma oli suppeampi kuin lopullinen toteutus. Toiminnan laajentaminen ja syventäminen oli mahdollista, koska sain työharjoitteluni jälkeen jatkaa päiväkodissa työsuhteessa toukokuun loppuun saakka.

Toiminnan suunnittelua ohjasi muun muassa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, 21), jonka oppimiskäsityksen yhtenä osana lapsi nähdään aktiivisena toimijana. Halusin myös huomioida varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esitetyt oppimisen osa-alueet mahdollisimman laajasti. Pidin erittäin tärkeänä sitä, että suunnittelussa ja toteutuksessa näkyy vahvasti myös pedagoginen ote, koska opinäytetyöni tulee olemaan merkityksellinen osaamisen näyttö tulevaan varhaiskasvatuksen opettajan työhöni. Toiminnan suunnittelussa huomioin myös Pramling Samuelssonin ja Kagan (2008, 12) esittämän kestävä kehityksen seitsemän r:n menetelmän, jonka olen avannut aiemmin, luvussa 3.3.

Vaikka en ollut ajatellut järjestämälleni toiminnalle nimeä, muotoutui toistuvista toiminnoista pian ”jätekerho”. Tämä nimi osoittautui toimivaksi, ja lapset tiesivät aina, mistä kokoontumisissa on kyse. Myös muut kasvattajat tiesivät, keitä lapsia silloin on toiminnassani mukana, kun ”jätekerho” kokoontuu.

5.4.1 Jätelajit tutuiksi QR-koodien avulla

Ensimmäisellä tapaamiskerralla (29.1.2019) kokoonnuimme lasten kanssa ”jump-pikseen”, joka on päiväkodin pieni jumppasali. Tavoitteena oli selvittää lasten ajatuksia siitä, mitä on jäte, milloin tavarasta tulee jätettä ja mitä jätteelle tapahtuu. Jäte aiheena koskettaa kaikkia lapsia, sillä jokaiselta syntyy jätettä. Ensimmäiset lasten ajatukset jätteestä olivat erilaiset hedelmien kuoret, kuten banaanin ja appelsiinin kuoret sekä paperi. Keskustelun jälkeen kerroin lapsille, että tänään tutustumme tarkemmin jätteeseen. Useilla lapsilla ensimmäinen ajatus oli inho, mutta tämä ajatus väistyi pian, kun juttelin lapsille siitä, että ilman jätettä on kenenkään mahdotonta elää ja kaikki me tuotamme jossain määrin jätettä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 45) esitetty ’Minä ja meidän yhteisömme’ -niminen oppimisen osa-alue käsittää myös mediakasvatuksen, jota halusin

tuoda esille tässä tehtävässä. Olin tehnyt QR-koodeja (Quick Responce Code) verkossa olevan ilmaisen generaattorin avulla ja huolehtinut, että niiden lukemiseen tarvittava sovellus löytyy päiväkodin tabletilta. Tulostin koodit ja niitä vastaavat kuvat, jotka laminoin kestävyuden parantamiseksi. QR-koodeja oli yhteensä kuusi ja niistä löytyi kartonki, lasi, biojäte, muovi, metalli ja sekajäte eli poltettava jäte.

Huoneen seinällä oli QR-koodeja, jotka lasten täytyi ”lukea” tabletilla selvittääkseen, minkä jätelajin koodi kätkee taakseen. Pöydälle oli levitettynä erilaisia jätelajien kuvia, jotka olivat samat kuvat kuin QR-koodin takaa löytyvät. Ohjeistin lapsia QR-koodin ”lukemiseksi” ja tabletin varovaiseen käsittelyyn. Kukin lapsi vuorollaan selvitti koodin tabletin QR-reader-sovelluksella. Koodin takaa paljastui jätelajin kuva, jota vastaava kuva tuli etsiä pöydältä ja kiinnittää seinään oikean QR-koodin yläpuolelle. Kun kaikki koodit oli selvitetty, kävin vielä läpi kaikki jätelajit nimeltä. Tämän jälkeen levitin lattialle kaksi pussillista erilaisia puhdistettuja roskia, jotka lasten täytyi lajitella oikean kuvan luokse. Biojätettä ei ollut mukana hygieniasyistä, mutta lasten kanssa pohdimme, mistä sellaista voi päiväkodissa löytää. Lapset tiesivät, että sitä löytyy keittiöstä.

Kun lapset olivat lajitelleet kaikki jätteet, kävin jokaisen kasan läpi ja pohdimme yhdessä, minne väärään kasaan eksyneet roskat kuuluvat. Kartonkiin kuuluva pahvi ja lasi olivat helpoiten tunnistettavissa, mutta etenkin muovia oli paljon väärässä paikkaan. Olin tarkoituksella ottanut pussiin mukaan pari vaatetta, kirjan ja lelun, jotka kaikki olivat ehjiä ja käyttökelpoisia. Poltettavan jätteen kasaa tutkiessamme, yritin saada lapset pohtimaan tavaroiden hävittämistä. Kysyin lapsilta, mitä heidän pienille vaatteille tai vanhoille leluille kotona tapahtuu. Lapset kertoivat, kuinka he ovat vieneet leluja kirpputorille ja myös ostaneet sieltä leluja tai vaatteita. Keskustelimme lasten kanssa myös tavaroiden lahjoittamisesta niitä tarvitsevalle ja siitä tulevista hyvästä mielestä niin itselle kuin vastaanottajalle. Lapset kertoivat, että he olivat antaneet tutuille lapsille vaatteita ja leluja tai niitä oli saatu tutulta isommalta lapselta. Tämän hetken toteutin yhteensä neljän lapsiryhmän kanssa, sillä myös esikoululaisia ja nuorempia lapsia oli mukana. Jokaisessa ryhmässä oli neljästä seitsemään lasta ja toiminta kesti noin 30 minuuttia. Kaikki lapset olivat innostuneita aiheesta ja he osallistuivat hienosti. Lapset myös kertoivat, että koodien lukeminen

oli heidän mielestään ollut kivaa, ja toiminnan jälkeen osa lapsista halusikin vielä jäädä lukemaan koodeja uudestaan.

5.4.2 Muovin monet muodot

Toisen tapaamisen (4.2.2019) tavoitteena oli perehtyä tarkemmin kotitalouksissa syntyvään yleisimpään jätelajiin eli muoviin ja havainnollistaa lapsille sitä, kuinka monta erilaista muovilajia on olemassa ja kuinka suuren osan siitä voimme kierrättää. Koin tämän aiheen tärkeäksi siitä syystä, että muovinkeräys on ainakin Seinäjoella vielä melko uusi ilmiö. Muovinkierrätyksen tärkeyttä lisää se, että vuonna 2018 on hyväksytty EU:n ensimmäinen muovistrategia, jonka tarkoituksena on muun muassa vähentää muovijätteen synnyttämiä ongelmia ja tehostaa muovin kierrätystä (EU:n komissio tarttui muoviongelmaan, 2018). Toiminnassa lapsille tuli tutuksi muovi materiaalina, niin näkö- kuin tuntoaistinkin kautta, ja samalla lapset harjoittelivat suurennuslasin sekä kynän käyttöä ja numeroiden 1–7 tunnistamista. Tehtävässä tarvittiin tarkkaavaisuutta ja myös yhteistyötä, sillä suurennuslaseja ei riittänyt kaikille lapsille, minkä vuoksi lapset toimivat pääosin pareittain. Myös numeroiden tunnistamisessa jotkut lapset tarvitsivat toisten apua.

Toiseen tapaamiseen osallistui kaksi ryhmää viisivuotiaita lapsia, ja yhden ryhmän toiminta kesti noin 45 minuuttia. Toiminta toteutettiin päiväkodin askarteluhuoneessa, jossa lapset istuivat tuoleillaan pöydän ääressä. Minulla oli mukana useita erilaisia puhdistettuja muovijätteitä, kuten limsapulloja, jogurttipurkkeja, leipäpusseja, leikkelerasioita ja muita erilaisia pakkausjätteitä. Kaadoin nämä keskelle pöytää, kaikkien lasten ulottuville. Olin valikoinut muovijätteet, joista jokaisesta löytyi jokin muovimerkintä, numerolla 1–7. Jaoin jokaiselle lapselle paperin, josta löytyi näitä kaikkia seitsemää erilaista muovimerkintää 6 kappaletta, ja annoin heille värikyniä sekä suurennuslaseja. Kerroin lapsille, että he saavat etsiä suurennuslasien avulla, tai ilman, muovimerkintöjä eli kolmion sisällä olevaa numeromerkintää. Näytin kaikille lapsille esimerkkinä yhden muovimerkinnän. Joistain muoveista merkintöjä saattoi löytyä kaksikin, sillä esimerkiksi kannellisessa purkissa alaosa ja kansi

voivat olla erilaista muovia. Selostin lapsille, että aina, kun he löytävät muovimerkin, saa hän värittää antamastani paperista kyseisen numeron. Merkkejä sai värittää haluamallaan tavalla.

Lapset ymmärsivät hyvin pian, mitä tehtävässä on tarkoitus tehdä, ja numeroita alkoi löytyä pakkauksista. Jotkut lapset tarvitsivat apua numeroiden tunnistamisessa, mutta pääosin lapset selvisivät ilman apuani. Lapset olivat tehtävästä innoissaan ja kaikki jaksoivat keskittyä todella hienosti. Suurennuslasien käytön vuorottelemisen sujui hienosti, ja lapset tekivät työtä myös pareittain ja isommissa ryhmissä vertaillen löytöjään. Jos joku lapsi ei löytänyt jotain numeroa, toinen lapsi saattoi kertoa hänelle, mistä pakkauksista kyseistä numeroa löytyy. Oli hienoa huomata, kuinka lapset tekivät havaintoja myös joistain pakkauksista löytämistään QR-koodeista. Lasten huomio kiinnittyi myös muihin merkintöihin, kuten muovipullon panttimerkintään, josta keskusteltiin tämän jälkeen yhdessä. Muovimerkintä numero kolme tarkoittaa PVC -muovia ja se on hyvin harvinainen kotitaloudessa, minkä vuoksi tätä muovia minulla ei ollut mukana.

Lopuksi katsoimme lasten papereita, joissa oli hienosti väritettynä kaikkia muita, paitsi numeroa 3. Juttelin lapsille siitä, että kaikki heidän tutkimansa muovit voi kierättää ja kerroin, mitä kaikkea uudesta muovista voidaan tehdä, kuten sankoja, kukkaruukkuja ja muovipusseja. Toisesta tapaamiskerrasta minulle jäi todella onnistunut tunne, sillä lapset olivat tehtävästä hyvin innoissaan ja alkoivat tehtävän loputtua vielä etsiä muovimerkintöjä kaikkialta huoneesta. Kannustin lapsia, ja he innostuivat tutkimaan muovimerkintöjä kaapeista löytyneistä tavaroista, kuten kynätelineestä, muoviteroittimesta ja erilaisista purkeista. Merkintöjä löytyikin paljon lisää.

5.4.3 Ekopistevierailu ja kotitehtävä

Kolmannen tapaamisen (12.2.2019) tavoitteena oli tutustuttaa lapset ekopisteeseen sekä saada heidät pohtimaan sitä, mikä merkitys toimivalla jätehuollolla on ympäristömme ja hyvinvointimme kannalta. Aamulla kokoonnuin seitsemän lapsen kanssa ”jumbpikseen”, jossa palautin aluksi lasten mieleen, mitä olimme tehneet kahdella edellisellä tapaamiskerralla.

Kerroin lapsille, että kaikkialla maailmassa ei ole niin puhdasta kuin Suomessa, koska ihmisillä ei ole paikkaa, minne viedä jätteitä, jonka vuoksi ne heitetään luontoon. Näytin lapsille kuvia eräästä Aasian maasta, jossa tuttavani oli ollut vaihtopilaana. Kuvat olivat juuri omiaan aiheeseen, sillä niissä näkyi paljon roskaa ja likaista asuinalueita, mutta myös leikkiviä ja iloisia lapsia. Kuvat selvästi kiinnostivat lapsia, ja he katsoivat niitä tarkkaavaisina. Kuvia katsoessamme korostin lapsille koko ajan sitä, että lapset toisessa maassa ovat iloisia, saavat leikkiä, heillä on ruokaa ja koti, jossa heistä pidetään huolta, vaikka koti ja sen lähiympäristö eivät olekaan samanlaisia kuin meillä Suomessa.

Lapset kiinnittivät hienosti huomiota siihen, että suurin osa kuvissa näkyvistä jätteistä oli nimenomaan muovia, ja tässä vaiheessa muistutinkin lapsia siitä, että meillä muovipulloista maksetaan pantti, joka houkuttelee meitä viemään pullon kierätykseen, mutta kyseisessä maassa pulloista ei makseta rahaa. Mietimme yhdessä muun muassa sitä, haisevatko roskat kodin vieressä tai voiko joessa uida, kun vesi on ihan ruskeaa. Kun olimme hetken keskustelleet aiheesta, jaoin lapsille tyhjät paperit lattialle ja värikynät keskelle lattiaa. Pyysin lapsia piirtämään piirustuksen siitä, millaiselta meillä näyttäisi, jos emme huolehtisi ympäristöstämme ja heittäisimme roskat luontoon. Olisimmeko iloisia ja miltä eläimistä tuntuisi?

Osa lapsista mietti hetken aikaa, mutta suurin osa alkoi heti piirtämään omaa piirustustaan. Muutama lapsi halusi piirtää myös toisen kuvan. Piirustukset olivat tosi hienoja, aiheeseen sopivia ja kuvaavia. Lopuksi katsoimme yhdessä, mitä lapset olivat piirtäneet, ja he saivat halutessaan kertoa omasta piirustuksestaan. Monet lapset piirsivät puita ja vettä. Muutamassa piirustuksessa oli itkevä ihminen ja yhdessä itkevä kala. Piirustuksissa näkyi roskaa ja yhdessä piirustuksessa jopa puut olivat punaisia, koska ne olivat niin likaisia. Keltainen aurinkokin oli muuttunut violetiksi.

Kun piirustukset olivat valmiita, lähdimme käymään päiväkodin läheisellä ekopisteellä. Otin mukaani roskat, joita minulla oli ollut käytössä QR-koodi-tehtävässä, ja näiden lisäksi otimme päiväkodin keittiöltä laatikollisen laseja ja metalleja. Lajiteltavina jätelajeina oli lasin ja metallin lisäksi siis keräyspaperi ja kartonki. Otimme mukaan kolme pulkkaa, joilla lapset vetivät roskaa täynnä olevat astiat ekopisteelle. Ekopisteellä lapset saivat itse miettiä kuvien perusteella, minne mikäkin kuuluu ja

minä autoin tarvittaessa. Tutustuminen ekopisteellä olevien jätelajien kuviin on tärkeää, jotta roskat menevät oikeisiin astioihin. Lapset suoriutuivat tehtävästä hienosti. Sää oli talvisen aurinkoinen, ja jäimmekin lasten kanssa viereiseen pulkkamäkeen jatkamaan ulkoilua.

Samalla viikolla annoin lapsille myös leikkimielisen kotitehtävän. Tavoitteenani oli saada lasten vanhempia ja huoltajia myös osallisiksi lajitteluun ja kierrätykseen, sillä Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 26) korostavat mallioppimisen olevan merkittävää ympäristön puolesta toimimisessa. Tehtävän kautta lasten oppima tärkeä lajittelun ja kierrätyksen taito tulisi myös heti käyttöön, ja perhe saisi yhteistä tekemistä. Tehtävässä oli kolme A4-kokoista paperia, joissa oli mustavalkoisia kuvia kartongista, paperista, lasista, metallista ja muovista eli kaikista lapsille jo tutuksi tulleista jätelajeista. Kuvien määrä vaihteli hieman jätelajien mukaan. Lasten tehtävänä oli osallistua lajitteluun kotona ja jokaisesta lajitellusta jätteestä lapsi sai värittää yhden paperissa olleista kuvista. Kun lapsi oli mukana viemässä jätteitä ekopisteelle, sai hän värittää kaksi kuvaa. Tehtävän tekemiseen varasin aikaa noin 2 viikkoa, jonka ajattelin olevan sopiva. Pyysin, että laput palautettaisiin minulle takaisin tehtävän päätyttyä. Jaoin tehtäviä yhteensä 14, joista minulle palautui vain kaksi. Tämän lisäksi tiedän ainakin yhden lapsen suorittaneen tehtävän, vaikka lappu jäikin palauttamatta. Tehtävän palauttaneet vanhemmat kertoivat tehtävän olleen kiva ja lapsen olleen todella innoissaan siitä. Koen, että hektisessä arjessa tällaiset tehtävät jäävät perheiltä kutienkin helposti toteuttamatta, vaikka lapsi olisikin siitä kiinnostunut.

5.4.4 Matokompostorin perustaminen ja hoitaminen

Yhtenä suurena toiveena minulla oli saada toteuttaa päiväkodille matokompostori, sillä se on erinomainen tapa opetella kiertotaloutta lasten mittakaavassa: biojäte menee lautaselta matokompostoriin ja lopulta takaisin lautaselle häviämättä. Lisäksi lapset oppivat matokompostoria hoitamalla pitämään huolta elävistä olennoista, jota Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 26) pitävät tärkeänä empatian kokemuksen kannalta. Heidän mukaansa pienimpienkin eliöiden hoitaminen innostaa lapset huolehtimaan niiden hyvinvoinnista. Verkosta löytyi onneksi hyvin tietoa matokompostorin perustamisesta ja sen hoidosta. Kompostin asukkaat eivät ole tavallisia matoja,

vaan kompostimatoja. Otin yhteyttä Kiteen Mato ja Multa Oy:hyn selvittääkseni, paljonko matoja tarvitaan pienen kompostorin perustamiseen. Tilasin heiltä 100 kappaletta kompostimatoja ja litran matokompostia, jotka saapuivat minulle postitse. Matokompostoria varten otin kotoani läpinäkyvän kannellisen muovilaatikon.

Kokoonnuin yhdeksän lapsen kanssa päiväkodin askarteluhuoneeseen (21.2.2019) perustamaan matokompostoria. Aluksi lapset repivät ja leikkasivat kananmunakennoa muovilaatikon pohjalle kasvualustaksi noin 15 cm:n kerroksen. Tämän jälkeen lapset saivat kastella alustaa suihkepullolla, kunnes kennoa puristettaessa siitä tihkui pieni määrä vettä. Sitten haimme keittiöstä biojätettä, joka tällä kertaa oli porkkanan ja perunan kuoria. Biojäte piilotettiin kasvualustan alle, jotta se ei houkuttelisi pienhyönteisiä. Madot otettiin pakkauksesta, ja ne lisättiin laatikkoon vasta viimeiseksi. Lapsia ja itseänikin jännitti, miltä madot mahtavat näyttää ja kuinka suuria ne ovat. Matoja oli erikokoisia ja mukana oli myös munia, jotka olivat piilossa matokompostin seassa. Kaadoin koko pussin sisällön varovasti laatikkoon ja matokompostori oli valmis.

Lapset olivat silminnähden hyvin kiinnostuneita matokompostorin perustamisesta. Useat lapset ihastelivat matoja ja halusivat pitää niitä käsissään, kun taas jotkut lapsista kauhistelivat, eivätkä halunneet koskea niihin. Kaikki nämä reaktiot oli tietenkin sallittuja, ja jokainen lapsi sai tehdä niin kuin hänestä itsestään tuntui. Samalla, kun tarkkailimme matoja, keskustelimme lasten kanssa matojen ruokavaliosta ja mullan synnystä. Monet lapset kauhistelivat, kun kerroin, että multa on madon kakkaa ja myrkyllistä niille itselleen. Korostin sitä, että koostaan huolimatta madot ovat eläviä olentoja, joita täytyy hoitaa ja kohdella hyvin. Laatikon kanteen teimme vielä reikiä, jotta madot saavat ilmaa. Yksi lapsi halusi tehdä laatikkoon kyltin, jotta kaikki tietävät sen olevan matojen koti. Lapsen toiveesta minä piirsin madon kuvan ja hän väritti sen. Avustuksellani lapsi kirjoitti lappuun vielä tekstin: ”Täällä asuu matoja”. Laatikko vietiin päiväkodin yleisiin tiloihin, hyllyyn, jossa kaikilla lapsilla oli mahdollisuus tarkkailla matoja. Ensimmäisen päivän aikana useat lapset olivat kiinnostuneita madoista, ja niitä tarkkailtiin pitkin päivää sekä esiteltiin vanhemmille.

Seuraavalla viikolla toinen kasvattaja piti ekoviikkoa, ja heti alkuviikosta esittelin matokompostorin koko päiväkodin lapsille yhteisellä hetkellä. Kevään aikana kaikki lapset saivat halutessaan osallistua matojen ruokintaan ja laatikon siivoukseen. Matokompostoriin koskettaessa käytimme aina kumihansikkaita hygieniasyistä. Multaa alkoi pian syntyä ja madot olivat hyvinvoivia. Ne lisääntyivät myös runsaasti. Lasten kanssa teimme seuraavien viikkojen aikana havaintoja muun muassa siitä, että madot tykkäsivät piileskellä pimeässä laatikon pohjalla ja munatkin olivat yleensä munanhennojen sisällä piilossa. Munat ja pienet madot olivat vaaleita, kun taas isot madot tummia. Vihannesten kuorten häviämisessä kesti kauimmin, ja jo valmiiksi pehmenneet hedelmät katosivat laatikosta äkkiä. Laatikko alkoi houkutella pienhyönteisiä, jos biojäte ei ollut kunnolla peitettynä.

5.4.5 Ympäristömerkkejä tutuiksi

Toiminnan tavoitteena oli, että lapset oppivat tunnistamaan Joutsenmerkin eli Pohjoismaisen ympäristömerkin, Hyvää Suomesta -ja kierrätysmerkin. Merkeiksi valitsin helposti tunnistettavat, meillä yleisesti käytettävät merkit. Halusin, että lapset saavat käyttöönsä konkreettisia vaikuttamisen keinoja, ja siihen tavoitteeseen ympäristömerkkeihin tutustuminen sopi mainiosti. Uskon, että jokaisessa perheessä, taloudellisesta tilanteesta huolimatta, voidaan edes joskus valita ympäristömerkin sisältäviä tuotteita muiden tuotteiden sijaan. Näin lapsikin voi kauppareissulla olla mukana päättämässä, mikä tuote vaihtoehtoista ostetaan. Lisäksi lapset harjoittelivat tehtävissä muun muassa numeroita, hahmottamista, silmän ja käden yhteistyötä sekä kynän käyttöä.

Etsin internetistä käyttööni Joutsenmerkin kuvan, jota muokkasin Microsoft Paint-piirto-ohjelmalla poistamalla valmiista merkistä viivoja. Lisäsin kuvaan ympyröitä ja niiden viereen numerot 1–28, jolloin kuvasta tuli tyypillinen pisteestä pisteeseen - tehtävä. Tulostin kuvan vielä mustavalkoiseksi, jotta lapset saivat värittää sen lopuksi oikealla värillä. Hyvää Suomesta -merkin idean sain huomattessani lasten tykkäävän tehdä etsi oikea reitti- tehtäviä. Tulostin Hyvää Suomesta -merkin kuvan, jonka liimasin valmiiseen pohjaan sekä lähtö- että maali- kohtaan ja otin tästä kopion. Tehtävässä piti etsiä reitti merkiltä toiselle.

Kokoonnuin lasten kanssa päiväkodin ateljeessa (5.3.2019), jossa minulla oli tällä kertaa vain yksi kuuden lapsen ryhmä viisivuotiaita lapsia. Kerroin lapsille, että tehtävässä piirretään viivoja pisteiden välille siten, että aloitetaan numerosta yksi ja päädytään numeroon 28. Kun viivat on piirretty, kuvasta muodostuu eräs tärkeä merkki. Näytin lapsille malliksi, kuinka piirsin viivan numeroiden yksi ja kaksi sekä kaksi ja kolme välille. Useista ohjeistuksista huolimatta huomasin hyvin pian, että vain muutama lapsista ymmärsi, mitä tehtävässä tulee tehdä. Tehtävä oli lisäksi viisivuotiaille lapsille liian vaikea, sillä kaikki eivät tunnistaneet edes kolmea ensimmäistä numeroa. Lopulta näytin osalle lapsista, mistä mihin viivat vedetään, jotta he saivat merkin tehdyksi. Tilaan tuli myös esikoululaisia, jotka innostuivat tekemään tehtävän ja auttamaan pienempiä lapsia oikeiden numeroiden löytämisessä. Merkkien ollessa valmiita, kysyin, ovatko lapset ennen nähneet merkkiä ja tietääkö joku, minkä värinen se on. Kukaan lapsista ei tiennyt merkkiä, joten näytin heille Joutsenmerkin kuvan puhelimeiltani. Kerroin lapsille, mitä merkki tarkoittaa ja missä sitä voidaan nähdä. Lapset värittivät omat merkkinsä vihreiksi. Huomasin, että tehtävän vaikeus sai joissain lapsissa aikaan turhautumista ja pitkästyistä, minkä takia Hyvää Suomesta -merkkitehtäviä ei tehty samalla kerralla. Ne jäivät pöydälle ja lapset saivat tehdä niitä myöhemmin.

Muutaman viikon päästä tästä aiheena oli kierrätysmerkkiin tutustuminen. 'Ilmaisun monet muodot' -oppimisen osiossa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 44) mainitaan erilaisiin materiaaleihin ja tekniikoihin tutustuminen, muun muassa ompelemalla. Lapset viihtyivät paljon askarteluhuoneessa askarrella langoilla ja kangaspaloilla, joten ajattelin ompelun olevan mielenkiintoinen tapa tutustua kierrätysmerkkiin. Tulostin kierrätysmerkin, johon olin merkannut pallot reikiä varten. Lapset saivat liimata merkin haluamalleen kartongille, minkä jälkeen he pistelivät pallojen kohdalle reiät pistintä käyttäen. Tämän jälkeen lapset saivat valita haluamansa värisen langan, jolla autoin merkin ompelemisen alkuun. Merkin ompeluun osallistui yhteensä seitsemän "jätekerholaista" kahdessa eri ryhmässä, sillä lapset tarvitsivat melko paljon apua ompelemisessa. Osa lapsista ompeli yhden kierroksen kuvasta, ja osa halusi tehdä vielä toisen kierroksen joko samalla langalla tai toisella värillä. Merkeistä tuli todella hienoja ja myös lapset olivat niistä ylpeitä. Merkkejä ommellessamme kyselin lapsilta heidän ajatuksiaan merkistä ja heti yksi lapsi yhdistikin sen kierrätykseen. Askarteluhuoneeseen tuli myös paljon muita lapsia, jotka hekin

halusivat tehdä itselleen samanlaisen tai omanlaisensa merkin. Oli hienoa nähdä, kuinka lapset innostuivat ompelusta ja alkoivat visioida omia ompelumerkkejään.

5.4.6 Ympäristökasvatusta liikkumalla

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 47-48) mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on innostaa lapsia liikkumaan ja kannustaa heitä ulkoilun lisäksi liikunnallisiin leikkeihin. Riittävän fyysisen aktiivisuuden toteutumisella on suuri merkitys lapsen terveelle kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Ryhmässä liikkumisen avulla voidaan myös kehittää lasten sosiaalisia taitoja. Halusin valita liikunnan yhdeksi teemaksi sen tärkeyden vuoksi ja huomattessani lasten innostuksen erilaisia ulkoleikkejä, kuten ”purkkia” kohtaan. Perinteisiä liikunnallisia leikkejä on erittäin helppo soveltaa myös jäte- ja kierrätysteemaan.

Tämän toiminnan toteutin metsäviikollamme (27.3.2019), koska luonnossa on paljon enemmän tilaa liikkua kuin päiväkodin pihassa. Metsässä lapsia oli mukana yhteensä 13. Leikimme ”jätehippaa”, jota varten olin varustautunut pyykkipojilla. Aluksi valitsin kaksi lasta, joihin toiset lapset kiinnittivät paljon ”jätteitä” eli pyykkipoikia. Muut lapset olivat leikissä ”lokkeja”. Leikin alettua ”lokit” lähtivät ”nökkimaan roskia” eli irrottamaan lapsista pyykkipoikia näiden yrittäessä väistellä ja juosta karkuun. Leikki jatkui, kunnes kaikki ”roskat” oli saatu kerättyä ja tämän jälkeen vaihdettiin rooleja. Leikkiä leikittiin niin kauan, että kaikki lapset saivat halutessaan olla sekä ”lokkeja” että ”roskia”. Suurin osa lapsista osallistui aktiivisesti leikkiin, johon vaikutti varmasti myös oma osallistumiseni ja lasten innostaminen. Muutama lapsista ei kuitenkaan innostunut leikistä, koska juokseminen ei tuntunut sillä hetkellä mieluisalta. Nämä lapset olivat sen aikaa omissa leikeissään toisen kasvattajan valvonnassa.

5.4.7 Ruokahävikin vähentäminen varhaiskasvatuksessa

Pohtiessani lapsen mahdollisuutta vaikuttaa ympäristön hyvinvointiin ja ekologisesti kestäväen kehityksen edistämiseen oli ruokahävikin vähentäminen yksi tärkeä aihe, johon halusin työssäni kiinnittää huomiota. On selvää, että lasten kotona aikuiset

vastaavat ruoan ostamisesta, suunnittelusta ja valmistuksesta, mutta lapsi voi vaikuttaa siinä kohtaa, kun ruoka otetaan lautaselle. Ruokahävikkiä syntyy eniten kotitalouksissa ja määrä on keskimäärin 20–25 kiloa vuodessa. Turhaan tuotettu ruokakin vaatii vettä ja maata sekä aiheuttaa päästöjä veteen, maaperään ja ilmaan. Ruokahävikin vähentämisellä voidaan helposti alentaa ruoan ympäristövaikutuksia. (Tietoa ruokahävikistä, [viitattu 10.3.2020].)

”Jätekerhoon” kuuluvista lapsista joillakin oli tapana leikata vanhoista aikakauslehdistä kuvia ja tehdä niistä omia asetelmia paperille. Etenkin luontolehdistä löytyneet eläinten kuvat herättivät kiinnostusta. Tästä sain idean ruokailutaulun toteuttamiseksi. Tein isolle valkoiselle rullapaperille yhden noin 7 cm:n korkuisen rivin jokaista lasta kohden. Lapset saivat etsiä ja leikata lehdistä itselleen viisi omaa merkkiä. Tässä tuli harjoiteltua myös saksityöskentelyä. Jokaisen valmiin kuvan taakse kirjoitettiin lapsen nimi ja kaikkien merkit laitettiin muovikippoon. Lapset kirjoittivat myös nimensä taulukkoon, ja sen jälkeen valmis taulukko ripustettiin ruokailutilan oveen kaikkien nähtäville.

Juttelimme lasten kanssa jo tutusta aiheesta eli biojätteestä. Kerroin, että seuraavan viikon aikana yritämme ottaa vain sen verran ruokaa, mitä jaksamme syödä ja vältämme biojätteen syntymistä. Kerroin, että ruoan kasvattamiseen, kuljettamiseen ja päiväkodin keittiössä valmistamiseen tarvitaan paljon ihmisten työtä ja aikaa, eikä ruokaa siksi ole hyvä heittää pois. Jokaisen päivän lounaan jälkeen lapsi sai liimata oman merkin omalle rivillensä, jos hän ei tuottanut biojätettä. Näinkin yksinkertainen menetelmä sai lapset kiinnittämään huomiota ruokahävikin vähentämiseen. Lapset tulivat innoissaan näyttämään minulle tyhjää lautasta ja he esittelivät kavereilleen, minkä kuvan olivat laittaneet taulukkoon. Myös vanhemmille esiteltiin omaa riviä pitkin viikkoa. ”Jätekerholaisten” lisäksi myös pienempiä lapsia innostui taulukosta ja hekin halusivat itselleen omat merkit. Tällä oli kokonaisuudessaan siis paljon laajempi vaikutus, kuin olin aluksi ajatellutkaan.

5.4.8 Tutustuminen jätehuoltokeskukseen

Halusin, että lapset pääsisivät konkreettisesti näkemään, missä jätteitä käsitellään, ja se olisi myös hieno lopetus projektillemme. Seinäjoen alueella jätehuollon järjestämisestä vastaa Lakeuden Etappi Oy. Otin puhelimitse yhteyttä Etapille maaliskuun alkupuolella ja kyselin mahdollisuutta tulla päiväkodista tutustumaan jätehuoltokeskukseen. Yritin sopia vierailua ”jätekerholaisten” metsäviikolle, jolloin se olisi helpoiten toteutettavissa, ja onnekseni saimme sovittua vierailun kyseiselle viikolle. Perjantaina 29.3. aamupalan jälkeen siirryimme metsäautoihin kahden kasvattajan ja 13 lapsen voimin, ja lähdimme ajamaan kohti Ilmajoen Pojanluomassa sijaitsevaa Etapin jätehuoltokeskusta. Yksi ”jätekerhossa” olleista lapsista oli poissa, joten hänen tilalleen mukaan lähti yksi nuorempi lapsi. Lapsille oli kerrottu vierailusta jo alkuvuikolla, ja he odottivat sitä mielenkiinnolla, kuten minäkin. Osaa lapsista tuntui hiukan jännittävänkin.

Ajomatkaa päiväkodilta määränpäähän oli vähän yli 14 km. Saavuttuamme Etapille noin klo 9.30 menimme suoraan toimistolle, joka on heti ensimmäisessä rakennuksessa. Siellä meitä oli vastassa työntekijä, jonka kanssa olin sopineet vierailun, ja hän toimi myös oppaanamme vierailun ajan. Jäimme heti lasten kanssa tutkailemaan isoja putkiloita, joissa oli ”papanoita”. Opas kertoi, että ”papanat” on valmistettu vessan jätöksistä sekä biojätteestä, ja niitä voidaan käyttää maanparannukseen sekä lannoitukseen. Tutkiskelun jälkeen siirryimme kokoustilaan, jossa meitä odotti aluksi mehutarjoilu.

Opas piti meille pienen, lapsille suunnatun diaesityksen, jossa hän kertoi jo meillekin tutuista jätelajeista ja niiden kierrättämisestä sekä kierrätyksen tärkeydestä. Tämän jälkeen opas esitteli meille Eetu Etapin, joka on Etapin maskotti. Yhdessä Eetun kanssa opas piti lapsille lajittelubingon, jossa he nostivat isosta kangaspussista yksitellen jätteitä. Lasten tuli tunnistaa jätelaji, etsiä se oman bingoalustan kuvista ja merkata oikea kuva pienellä pahvikiekolla. Ensimmäisenä viiden merkin rivin eli bingon saanut lapsi sai palkinnoksi pienen roska-astiateroittimen. Lisäksi kaikki saivat ennen ulos lähtöämme muistoksi vierailusta Etapin tuubihuivin.

Bingon jälkeen siirryimme pukemaan ulkovaatteet päälle ja takaisin autoihin. Opas tuli mukaan toisen kasvattajan autoon ja otti minuun puhelinyhteyden. Kiersimme

koko alueen ympäri autoilla ajaen oppaan selostaessa näkymiä edellä olleessa autossa. Ohitimme aluksi roska-autojen punnituspaikan ja pääsimme kurkistamaan isoon halliin, jonne kuljetettiin roskapusseja. Oven auetessa pistävä haju tulvi sisälle autoon ja takapenkillä lapset pitelivät nenistään kiinni huutaen ”hyiiiiii”. Sivulla näimme isoja lavoja, jotka olivat täynnä erilaisia kodinkoneita ja pienelektroniikkaa. Tästä jatkoimme matkaa nähden pilaantuneiden maa-alueiden säilytysalueen ja ison määrän roskalavoja ja ekopisterakennuksia. Tien vieressä kohosi suurehko maan ja ruohon peittämä ”vuori”, joka oli aiemmin käytössä ollut kaatopaikka. Pian eteen tulivat biokaasulaitoksen jätevesien kolme laskeutusallasta, jotka näyttivät lasten silmissä tietenkin uima-altaita. Lopuksi tien vieressä kohosi suuret biokaasulaitosrakennukset ja opas kertoi, että siellä tehdään myös niitä aiemmin tutkiskelimamme ”papanoita”.

Alun perin olin ajatellut, että lapset saisivat kuvata haluamiaan kohteita koko alueella, mutta koska alue oli laaja ja kierros tehtiin autoilla, oli suunnitelmia muutettava. Lasten jatkuva autosta poistuminen ja turvavöiden uudelleenkiinnittäminen olisi vienyt liikaa aikaa, joten päätimme, että pysähdymme lopuksi kierroksen alkuun, jossa lapset saavat valokuvata. Pysähdyimme lähelle toimistorakennusta, jossa oli suuria jätelavoja pääasiassa täynnä kodinkoneita ja elektroniikkaromua. Paikka oli lapsille turvallinen suorittaa valokuvausta. Lapset valokuvasivat tableteilla pienryhmissä haluamiansa kohteita sovitulla alueella, ja lopuksi opas otti meistä yhteiskuvan. Kiitimme opasta erittäin kivasta ja mielenkiintoisesta vierailusta ja jatkoimme matkaamme kohti metsäpäivän tukikohtaa. Autossa lapset juttelivat innoissaan siitä, mitä kaikkea he olivat nähneet. Kaikki kokivat vierailun olleen kiva, mutta hajut lapset kokivat epämiellyttävinä. Tuubihuvit olivat tärkeitä, ja niitä soviteltiin automatalla päähän ja kaulaan.

5.5 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Koko opinnäytetyöprosessin aikana noudatin tarkasti ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiä suosituksia. Ennen opinnäytetyöprosessin alkamista tein yhteistyösopimuksen Pilke luontopäiväkoti Vihreän Willan kanssa. Tässä sopimuksessa on sovittu myös tuotoksena syntyvän oppaan salassapidosta.

Lasten toimintaan osallistumisesta vastasi lasten vanhemmat tai vanhempi, kuten on tyypillistä pienten lasten kohdalla. Ennen opinnäytetyöprojektini alkua pyysin lasten vanhemmilta tai vanhemmalta kirjallisen suostumuksen heidän lapsen osallistumiseksi toimintaan ja lapsen havainnoimiseen sekä valokuvaamiseen. Osalta vanhemmilta sain kirjallisen suostumuksen ja osalta suullisen suostumuksen heidän unohtaessaan toimittaa lupalapun. Hirsjärvi ym. (2009, 25) korostavat, että tutkimuksen lähtökohtana on aina ihmisarvon kunnioittaminen, johon sisältyy myös itsemääräämisoikeus. Omalla kohdallani tämä näyttäytyi siinä, että kaikilla lapsilla oli niin halutessaan mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Työssäni en ole arvioinut yksittäisiä lapsia, eikä johtopäätöksiäni voida myöskään liittää yksittäisiin lapsiin. Toiminnan kuvaus on toteutettu siten, että lasten anonymiteetti säilyy ja tätä lisää se, että en erittele lapsen sukupuolta viitatessani heihin. Oppaassa käyttämäni valokuvat olen ottanut niin, että lasten kasvoja ei voida tunnistaa ja oppaassa näkyvistä piirustuksista sekä ruokailutaulusta on poistettu lasten nimet.

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisissä suosituksissa (Arene 2019, 7, 24) tuodaan esille henkilötietojen käsittely, tietosuoja ja työn julkisuus. Opinnäytetyössäni salattavaa materiaalia on ollut lasten tutkimukseen osallistumisen lupalaput, omat havainnot ja muistiinpanoni, lapsista otetut valokuvat sekä tehtävät ja piirustukset, joissa näkyy lasten nimet. Nämä kaikki on säilytetty koko projektin ajan asianmukaisesti muilta salassa, ja ne tullaan tuhoamaan heti opinnäytetyöprojektin päätyttyä. Tiedostan, että opinnäytetyöasiakirja julkaistaan Theseus-julkaisuarkistossa sekä tallennetaan ammattikorkeakoulun kirjaston kokoelmiin. Olen huolehtinut siitä, että opinnäytetyöni raportti ei sisällä tietoja, joita ei voida julkaista. Yhteistyösopimuksessa on yhteistyötahon toiveesta sovittu, että opasta ei tulla julkaisemaan ja tämä otetaan huomioon raportin julkaisuvaiheessa.

Pyrin olemaan kriittinen lähteitä kohtaan ja valitsin työhöni vain mahdollisimman laadukkaita lähteitä. Vilkan ja Airaksisen (2003, 72, 76) mukaan lähdekritiikissä tulee ottaa huomioon tiedonlähteen auktoriteetti, tunnettavuus, ikä, laatu ja uskottavuuden aste. Tärkeintä käytetyissä lähteissä on niiden laatu sekä soveltuvuus työhön. Iäkkäämpien lähteiden kohdalla olen tarkkaan miettinyt niiden käyttökelpoisuutta. Tällainen lähde on esimerkiksi Joy A. Palmerin teos *Environmental Education in the*

21st century. Tätä Palmerin teosta pidetään yleisesti yhtenä merkittävimmistä ympäristökasvatuksen perusteoksista, ja se mainitaan hyvin usein muiden kirjoittamisissa, aihetta käsittelevissä teoksissa. Palmerin teosta olen käyttänyt työssäni pääasiassa kuitenkin vain ympäristökasvatuksen historiaan perehtyessäni. Suomalaisista teoksista sekä Parikka-Nihdin ja Suomelan että Cantellin teos ovat olleet merkittäviä lähteitä. Värin uudehkoa tuotantoa olen myös pitänyt suurella arvolla työni kannalta.

Ingoldin esittämät ympäristön lähestymistavat koin työni kannalta niin merkitykselliseksi, että vanhan lähteen lisäksi turvauduin toissijaisen lähteen käyttöön. Vilkan ja Airaksisen (2003, 73) mukaan ensisijaisesti opinnäytetyössä tulee viitata alkuperäisiin julkaisuihin ja toissijaisten lähteiden käytössä olenkin ollut erityisen varovainen. Vieraskielisten lähteiden tulkitsemisessa olen pyrkinyt erityiseen tarkkaavaisuuteen, jotta asiasisältö on pysynyt muuttumattomana. Opinnäytetyön lähdeviittauksissa olen ollut tarkka siitä, että jokainen käyttämäni lähde tuli merkityksi sekä viitteeksi tekstiin että lähdeluetteloon. Lähteiden merkkauksessa noudatin Seinäjoen ammattikorkeakoulun ohjeistusta.

Opinnäytetyön aikaan vallinnut globaali COVID-19-tautiepidemia johti siihen, että kirjastot suljettiin juuri siihen aikaan, kun oman työni teoriaosuuden kirjoittaminen oli vielä täydessä vauhdissa. Tästä syystä painettujen lähteiden osalta täytyi turvautua jo kirjastosta lainaamiini teoksiin. Tässä vaiheessa en kuitenkaan voinut vielä aavis-
taa, mitä kaikkia teoksia tulisin tarvitsemaan ja teoriavaiheen edetessä tulikin tarve useille teoksille, joista olisin saanut työhöni tärkeitä lähteitä. Tämä vaikutti osaltaan painettujen lähteiden vähäiseen määrään ja etenkin toissijaisten lähteiden käyttöön, sillä aineistoa oli mahdotonta saada.

5.6 Oppaan toteuttaminen

Opasta suunnitellessani oli aluksi tärkeintä määrittää oppaan tavoite ja kohde-ryhmä. Oppaan tarkoitus on opastaa varhaiskasvattajia ympäristökasvatuksen toteuttamiseen lasten arjessa toiminnallisina, lasta osallistavina keinoin. Opas on suunnattu pääosin 5–6-vuotiaille lapsille, koska tämän ikäryhmän kanssa toiminnasta on

käytännön kokemusta. Opasta voidaan käyttää ja soveltaa myös nuorempien ja vanhempien lasten kanssa, mikä on tuotu esiin myös oppaassa.

Perehdyin erilaisiin oppaisiin ja pohdin, millaista opasta omasta mielestäni olisi mielekästä käyttää. Yhteistyötahon puolelta en saanut vaatimuksia oppaaseen, joten sain sen suhteen täysin ”vapaat kädet”. Omat vaatimukset hyvälle oppaalle olivat: selkeä ja johdonmukainen rakenne, hyvä kieliasu, aiheeseen sopivat ja kertovat kuvat sekä konkreettiset ohjeet ja ideat. Olen nähnyt usein oppaita, joissa keskitytään paljon yleistietoon oppaan käsittelemästä aiheesta, mutta konkreettisten neuvojen ja ohjeiden osuus jää vähäiseksi. Usein nämä kuitenkin olisivat niitä tärkeimpiä anteja oppaan käyttäjälle. Myös oppaan visuaalisella ilmeellä on suuri merkitys, sillä hyvä opas on myös väreiltään ja asetteluiltaan houkutteleva.

Alustavasti olin ajatellut toteuttaa oppaan käyttäen Canva-suunnitteluohjelmaa, josta minulla oli jo aiempaa kokemusta julisteiden teossa. Hyvin pian ohjelma osoittautui kuitenkin itselleni liian työlääksi ja hitaaksi käyttää näin laajassa tuotoksessa, joten vaihtoehdoksi jäi tuttu ja turvallinen Microsoft PowerPoint -esitysgrafiikkaohjelma. Päätös toteuttaa opas PowerPoint -ohjelmalla tuntui ikään kuin luovuttamiselta, mutta luotin siihen, että oppaasta voisi tulla hyvä myös kyseistä ohjelmaa käyttäen.

5.6.1 Oppaan aikataulu

Aloitin oppaan tekemisen syksyllä 2019 suunnitteleamalla oppaan rakennetta. Kirjoitin alustavia otsikoita eri dioille ja aloin koota näiden alle tekstiä sekä keväällä 2019 ottamiani kuvia toiminnallisesta osuudesta aihealueittain. Otsikot vaihtuivat oppaan koonnin aikana usein, mutta sisältö vastasi alusta saakka keväällä toteuttamaani toiminnallista osuutta, mikä helpotti oppaan sisällön rakentumista. Oppaan aiheiksi ja otsikoiksi valikoitui: jätelajit tutuiksi QR-koodien avulla, muovin monet muodot, ekopiste tutuksi, perhe mukaan - lajitellaan ja kierrätetään yhdessä, jätehaudan tekeminen ja havainnoiminen, mielikuviutus lentoon, ympäristömerkkejä tutuiksi, mato-kompostorin perustaminen ja hoitaminen, ruokahävikin vähentäminen varhaiskasvatuksessa, ilmaisun monet muodot, leikki ja lelut vaihtoon, ympäristökasvatusta liikkumalla, kirjojen lukeminen sekä tutustuminen jätehuoltokeskukseen.

Kaikki oppaaseen valitsemani toiminnot eivät olleet mukana keväällä toteuttamassani toiminnallisessa osuudessa aikataulun vuoksi. Olisin halunnut yhdeksi toiminnaksi jätehaudan perustamisen ja havainnoimisen, mutta käytössäni ollut aika sen toteuttamiseen oli liian lyhyt. Pidän kuitenkin erittäin tärkeänä, että tämän toteuttamisesta minulla on kokemusta omien varhaiskasvatusikäisten lasteni kanssa, ja siksi olen voinut esittää sen oppaassa toimivana menetelmänä.

5.6.2 Oppaan sisältö ja rakenne

Oppaan kirjoittaminen oli mielestäni sujuvaa ja se eteni nopeasti. Kirjoitusasun yritin pitää mahdollisimman selkeänä ja tekstin ymmärrettävänä, jotta aiheesta tietämätönkin kasvattaja pystyisi käyttämään opasta. Oppaan alussa on kaksi sivua yleistä tietoa oppaan lukijalle sisältäen myös teoriaa aiheesta. Teoriatieto on mielestäni oleellista silloin, kun perustellaan toiminnan tärkeyttä ja tarpeellisuutta. Etenkin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin oli mielestäni tärkeää viitata, koska se määrittää ympäristökasvatuksen toteuttamisesta ja on siten kaikkia varhaiskasvattajia velvoittava. Tämän lisäksi olen viitannut teoriaan lähes jokaisen toiminnan alussa, koska näin olen voinut tuoda esille oppaan pedagogista näkökulmaa.

Kuvaan oppaassa melko tarkasti toteuttamaani toimintaa, jolle kuvat antavat arvokasta lisätietoa. Toiminnot on kuvattu symbolilla, jossa musta käsi pitää kasvia. Toiminta on myös upotettu laatikon sisälle, jossa se erottuu helpommin muusta tekstistä. Useilla sivuilla näkyy myös varhaiskasvattajille osoitettuja vinkkejä, joissa vinkki-sana on lihavoitu ja muutettu vihreäksi sekä tietoa, jolloin tietoa-sana on lihavoitu ja muutettu punaiseksi. Nämä merkinnät ja värit on esitetty 'oppaan lukijalle' -osiossa.

Oppaan otsikko haki muotoaan pitkään ja lopulta otsikoksi valikoitui: Toiminnallisia ideoita varhaiskasvatuksen ympäristökasvatukseen - keskiössä jäte, kierrätys, uusiokäyttö ja kulutus. Pääotsikko on toteutettu kirjainfontilla 36 ja alaotsikko fontilla 18. Oppaan alkuun halusin laittaa sisällysluettelon, joka parantaa ja nopeuttaa oppaan käytettävyyttä. Kaikkinensa oppaan pituudeksi tuli yhteensä 29 sivua. Oppaassa on sisällysluettelon lisäksi esitetty sekä lähde- että liiteluettelo. Opas sisäl-

tää kolme liitettä, joissa on konkreettisia ohjeita kasvattajille. Liitteessä yksi on lajittelu- ja kierrätystehtävä lapsen kotiin, liitteessä kaksi on työssäni käytetty 'etsi reitti Hyvää Suomesta -merkiltä toisen luokse' ja liitteessä kolme ohjeet rusettiponnarin tekemiseksi. Liitteet yksi ja kaksi toimitetaan yhteistyötaholle myös doc-tiedostona, jolloin ne ovat kasvattajien muokattavissa ja näin paremmin sovitettavissa käyttöön.

5.6.3 Oppaan ulkoasu ja muoto

Halusin käyttää oppaassa vain itse ottamiani kuvia, jolloin minun ei tarvinnut selvittää kuvien käyttöoikeuksia. Olen ottanut kuvat niin, että lasten kasvot eivät ole näkyvissä tai kasvot on käsitelty siten, että niitä ei voida tunnistaa. Itse ottamani kuvat luonnollisesti myös tukevat oppaani tekstiäni parhaiten, koska olen itse pystynyt vaikuttamaan kuvien sisältöön. Ottamani kuvat ovat melko värikkäitä, joka tuo mukavaa pirteyttä oppaaseen. Tätä lisää myös vaaleanvihreä taustaväri, joka on toteutettu liukuväriefektillä. Oppaan kannessa olevissa neljässä kuvassa on kolmiulotteinen, viisto muotoilu, koska tämä tuo kuviin mielestäni eloa ja kansi näyttää houkuttelevammalta. Kannen ulkoasu on erityisen merkityksellinen, koska sen avulla herätetään lukijan mielenkiinto oppaaseen. Muissa oppaan kuvissa olen käyttänyt pehmeät reunat-efektiä, joka tuo kuviin sananmukaisesti pehmeyttä. Efektin koko vaihtelee noin 5–15 pt:n välillä. Otsikoiden tekstin fontiksi valikoitui Calibri 24 ja muuhun tekstiin Calibri 14. Otsikkoteksteissä on käytetty lihavoitua.

Aluksi ajattelin, että oppaasta tulee paperinen versio, jotta se on helposti saatavilla esimerkiksi hyllystä, mutta halusin korostaa myös oppaassa itsessään ekologisuuksutta, minkä vuoksi opas on tuotettu sähköiseen muotoon. Opas luovutetaan yhteistyötaholle pdf-tiedostona, jota on helppo selata esimerkiksi tabletilla. Diojen koko vastaa A4-kokoisen paperin kokoa, jotta opas on tarvittaessa tulostettavissa myös paperiversioksi. Yhteistyösopimuksen laatimisesta saakka on ollut selvää, että opas ei tule julkiseksi, jotta lasten yksityisyys säilyy.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Lasten toimijuus ja ympäristötietoisuuden lisääntyminen

Toiminnan toteutumisessa pidin erittäin tärkeänä sitä, että kaikki toiminta perustui lasten keskinäiseen yhdessä kokemiseen ja tekemiseen, jossa korostui lasten toimijuus. Johtopäätöksiä tehdessäni, tärkeintä oli kokonaisuuden arvioiminen ja kaikki ne havainnot, joita tein koko projektin aikana. Tärkeintä pienille lapsille on oppia pieniä tekoja, joiden kautta heillä on mahdollisuus toteuttaa myös suurempia projekteja.

Lasten jätetietoisuus lisääntyi selvästi prosessin aikana: lapset oppivat erottamaan eri jätelajeja, lajittelemaan sekä viemään jätteitä ekopisteelle. Lisäksi termit lajittelu ja kierrätys tulivat tutuiksi. Lapset oppivat tunnistamaan Joutsen-, kierrätys- ja Hyvää Suomesta -merkit, joiden avulla he voivat olla aikuisten mukana vaikuttamassa joihinkin perheessä tehtäviin hankintoihin muun muassa ruoan ja pakkausten suhteen. Lapset opettelivat ottamaan ruokaa vain sen määrän, mitä aikovat syödä, ja näin vähentämään biojätteen syntyä. Näissä toiminnoissa lapset olivat aktiivisia ja osallistuvia toimijoita, joka on Parikka-Nihdin ja Suomelan (2014, 31-32) mukaan tärkeää, jotta lapsi voi kokea itsensä osalliseksi kestävän tulevaisuuden rakentamisessa. Kotona tehdyn lajittelutehtävän kautta lapsille konkretisoitui se, että heidänkin kotonaan syntyy jätettä, jota voi lajitella ja kierrättää yhdessä perheen kanssa. Halusin korostaa tehtävässä lisäksi sitä, että vanhemmat ovat lapsilleen mallina ympäristöystävällisten tapojen opettamisessa, kuten Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 26) toteavat. Yksi lapsi oli lomareissullaankin pitänyt huolen siitä, että jätteet lajitellaan oikein.

Matokompostorin avulla lapsille syntyi käsitys kiertotaloudesta: biojäte muuttuu mul-laksi, jota voidaan käyttää uuden kasvattamiseen. Matojen hoitaminen on lisäksi Parikka-Nihdin ja Suomelan (2014, 26, 29) mukaan tärkeää empatian kokemuksien saamiseksi, joilla on osoitettu olevan merkitystä positiivisen luontosuhteen syntymiseen. Matojen hoitamisessa tuli huomioiduksi myös Vienolan (1995, 82) esittämä vastuullisuuden kasvattaminen matojen hoitamisen ollessa lapsille pieni tehtävä.

Mielestäni oli hienoa, että lapset oppivat kiinnittämään huomiota myös vääränlaisen toimintaan, esimerkiksi siihen, että joku oli roskannut luontoa, jota Vienola kuvaa yhteisvastuullisuudeksi. Joutsenmerkki jäi hyvin lasten mieleen ja myös sen tarkoitus. Lapset kertoivat, kuinka he olivat löytäneet joutsenmerkin jostain tuotteesta. Eräskin lapsi oli nähnyt Joutsenmerkin lomareissullaan ja se oli ensimmäinen asia, jonka hän reissustaan minulle kertoi päiväkotiin palattuaan. Löytäessään Joutsenmerkin päiväkodissa lapset tulivat heti innoissaan näyttämään sitä.

Tutkimuksessani oli erittäin tärkeää huomata ympäristökasvatuksen arkisuus, sillä se ei vaadi mahtavia suunnitelmia toteutuakseen. Pitkin kevättä ympäristöasiat olivat vahvasti mukana minun ja lasten välisissä arkisissa keskusteluissa. Juuri ympäristökasvatuksen toteutuminen kokonaisvaltaisesti arjessa, teki projektin mielestäni onnistuneeksi. Myös Parikka-Nihti ja Suomela (2014, 31) korostavat, että ympäristökasvatus on läsnä arjessa päivittäin. Lapset tekivät useita hienoja huomioita ja herättivät keskusteluja aiheesta. Eräs lapsi totesi lounaspöydässä, että lentokone-matkustaminen saastuttaa ilmaa, mutta pyöräily ei, ja yhtä lasta mietitytti, että miksi ”discovalopallo” oli päätynyt jätehuoltokeskuksen jätelavalle. Eräs lapsi kysyi minulta myös, että ”miks sä aina puhut jätteestä, tykkäätkö sä siitä?” Tästäkin kysymyksestä syntyi hyvä keskustelu. Olin koko projektin ajan kiinnostunut lasten kysymyksistä ja selityksistä yrittäen kysellä lisää ja saada lapset pohtimaan vielä syvällisemmin asioita. Lipposen (2017, 29) mukaan myönteisesti lasten kysymyksiin suhtautuvalla toimintatavallani voidaankin katsoa olevan merkittävä rooli lasten oppimisen ja toiminnan kannalta.

6.2 Arviointi ja palaute omasta toiminnasta

Koko prosessin ajan huomioin ja kehuin paljon kaikkia lapsia heidän onnistumisistaan ja yritin luoda heille turvallisen sekä arvostavan ilmapiirin, jossa oli helppo olla osallisena, toimia ja kertoa omia ajatuksiaan. Nämä kaikki lisäsivät yhteisöllisyyttä, joka on yksi Vihreän Willan tärkeistä arvoista. Myös Raittila (2017, 220) korostaa varhaiskasvatuksen kaikkia kunnioittavan ilmapiirin, oikeudenmukaisuuden ja yhteisöllisyyden kokemisen merkitystä ympäristövastuulliseksi kansalaiseksi kasvamisessa.

Opinnäytetyön aihe oli minulle erittäin mieluinen, joka teki erityisesti toiminnallisen osuuden toteuttamisesta hyvin mielenkiintoisen. Olin hyvin innoissani etenkin matokompostorista ja jätehuoltokeskusvierailusta. Oma innostuneisuuteni heijastui varmasti myös lapsiin ja auttoi ylläpitämään heidän kiinnostustaan ”jätekerhoon” koko sen ajan. Tätä tukee myös Raittilan (2017, 214) näkemys siitä, että varhaiskasvattajien omat arvot sekä asenteet välittyvät lapsille ja he voivat omalla toiminnallaan olla lapsille roolimalleja.

Reflektoin koko prosessin ajan omaa toimintaani ja pyrin toteuttamaan myös Mannisen ja Verkan (2004, 82) esittämää prosessia, jossa tulivat huomioiduksi suunnittelu, toteutus, arviointi ja kehittäminen. Suunnitteluni oli huolellista ja toteutuksessa korostui pääasiassa ympäristön puolesta toimiminen. Toteutusta arvioidessani pohdin omaa toimintaani ja sitä, miten toteutus sujui myös muiden tekijöiden osalta. Pohdin muun muassa sitä, miten lapset osallistuivat ja miten sain pidettyä ryhmän hallinnassa, miten käytetty tila toimi tarkoitukseen nähden ja millaisia mahdollisia häiriötekijöitä ilmeni. Tämän arvioinnin pohjalta oli helpompi suunnitella ja kehittää seuraavia kertoja.

Omasta mielestäni toiminnallinen osuus sujui erittäin hyvin ja sain pidettyä lapsiryhmän hallinnassani. Jätekeskusvierailulla toinen kasvattaja oli ehdoton, koska lapsia oli mukana kolmetoista. Lasten keskittymiskyky on melko lyhyt ja koen, että olin osannut ottaa tämän huomioon toimintoja suunniteltaessa, sillä lapset jaksoivat pääosin keskittyä hyvin. Yritin aina kysyä lapsilta, ketkä tulevat milloinkin mukaan ”jätekerhoon”, mutta joskus kävi niin, että lapsilla oli kivat leikit kesken, ja silloin olikin tärkeää, että kaverukset tulivat ”jätekerhoon” samaan aikaan, jotta leikkiä voitiin jatkaa sen jälkeen. Tästä syystä otin mukaan myös nuorempia lapsia, jotta kukaan ei jäänyt leikkeihin yksin ja mielestäni oli hienoa, että pienemmät lapset saivat olla mukana ja kokea itsensä yhtä lailla tärkeiksi ja osaaviksi. Sain opinnäytetyöni ohjaajalta myös kirjallista palautetta toiminnastani, jossa erityistä huomiota sai inspiroiva työskentelytapa ja toimeliaisuus. Lasten kanssa toteutetussa toiminnassa etenkin ruokailutaulua pidettiin kivana ideana ruokahävikin vähentämiseksi.

6.3 Oppaan arviointia

Mielestäni oppaassani toteutui pääosin kaikki ne elementit ja tavoitteet, jotka olin itselleni asettanut hyvälle oppaalle. Opas on selkeä ja johdonmukainen, kieliasu on hyvä, aiheeseen liittyviä, kertovia kuvia on paljon, ja opas sisältää myös paljon konkreettisia ohjeita ja ideoita, joka tulee ilmi heti kannen kuvista. Pidin tärkeänä myös oppaan visuaalista ilmettä ja uskon, että värikäs ja pirteä ulkoasu houkuttelee lukijaa. Paikoin opas sisältää paljon tekstiä, joka varmasti osaltaan vähentää sen houkuttelevuutta, sillä lähdeviittaukset ja teoria saatetaan kokea tylsäksi. Halusin kuitenkin tuoda oppaaseen teoriaa, sillä niiden avulla olen perustellut asian tärkeyttä ja osittain myös toimintojen pedagogista näkökulmaa.

Mielestäni oppaani tuo esiin myös sen, että kuka tahansa varhaiskasvatuksen ammattilainen voi lähteä toteuttamaan ympäristökasvatusta, sillä se ei vaadi ihmeitä. Kuten Pramling Samuelsson ja Kaga (2008, 13) toteavat, meillä on jo käytössämme monipuolista pedagogiikkaa ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi. Kyse onkin mielestäni enimmäkseen kekseliäisyydestä ja toimimisesta lasten ehdoilla, heidän kiinnostuksensa kohteet huomioiden. Toivon, että opas kannustaa varhaiskasvattajia toteuttamaan rohkeasti omia ideoitaan, kuten minä olen tehnyt.

Pyysin oppaasta palautetta yhteistyötaholta, ja se oli pelkästään positiivista. Opasta pidettiin mielenkiintoisena ja kiinnostavasti kirjoitettuna. Kuvien ja tekstin suhde koettiin sopivaksi ja varhaiskasvattajille suunnattuja tietoisuuksia ja vinkkejä pidettiin hyvinä. Selkeästi kuvatut toiminnat havainnollistavien kuvien koettiin hyviksi ja lapsia osallistava toiminta koettiin erityisen tärkeäksi, sillä se on yksi Vihreän Willan tärkeistä arvoista. Tärkeäksi koettiin myös vanhempien osallistaminen ympäristökasvatukseen sekä eri oppimisen osa-alueiden huomioiminen toiminnassa. Saamani palautteen vuoksi uskon oppaasta tulleen hyvä ja tarpeellinen työväline, jonka avulla varhaiskasvattajat saavat käyttöönsä ideoita ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi luontopainotteisen ja ekologisen päiväkodin arjessa.

7 POHDINTA

7.1 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessi oli koko laajuudessaan ja kaikkine työvaiheineen melko työläs ja haastava. Se onkin opettanut minulle erittäin paljon sinnikkyyttä ja johdonmukaisuutta. Aluksi ajattelin, että opas itsessään on melko vaivaton toteuttaa, ja vaikka tekstin kirjoittaminen sujui helposti, oli työtä kokonaisuudessaan paljon. Tekstin koko, kuvien asetteleminen, värimaailma, tekstin pitäminen mahdollisimman selkeänä ja yksinkertaisena, kaikkien näiden pohtiminen veivät yllättävän paljon aikaa ja työ oli pientä hienosäätöä loppuun saakka. Raportin tekstiosuudessa vaikeinta oli kaiken toiminnan avaaminen tarpeeksi laajasti. Välillä tuntui, että tulee kirjoitettua aivan liian tarkasti, vaikka se juuri onkin raportoinnissa tärkeää. Johdonmukaisuuden saavuttaminen ja sujuva keskustelu teoretiedon kanssa vaati oman raportin lukemista yhä uudelleen ja uudelleen.

Opinnäytetyöprosessissa suunnittelua vaati erityisesti toiminnallisen osuus. Yksin toimimisen haittana toiminnallisessa osiossa oli se, että muistiinpanot jäivät osittain puutteellisiksi tai oman muistikuvan varaan. Lasten ohjaaminen ja ryhmän hallinta, dokumentointi valokuvien sekä halu olla vahvasti tilanteissa läsnä, johtivat siihen, että tein muistiinpanot havainnoistani pääosin vasta jälkikäteen. Koen kuitenkin, että oleellimmat tekemäni havainnot päätyivät muistiinpanoihin. ”Jätekerhon” päätyttyä sen toimivuudesta olisi varmasti ollut hyvä tehdä kysely lasten vanhemmille. Tällä tavoin olisin saanut paljon enemmän konkreettisia vastauksia ja arvioita siitä, millaisia ajatuksia ja pohdintoja lapsi oli aiheesta tuottanut kotona. Keskustelin kevään aikana useiden vanhempien kanssa opinnäytetyöni toteuttamisesta, mutta kyselyn avulla vanhempien vastaukset olisivat varmasti olleet kattavampia, ja niistä olisi voinut koota yhteenvedon.

Minulle oli erittäin tärkeää käyttää työssäni laadukkaita lähteitä ja erityisesti löytää hyviä lähteitä tukemaan ympäristökasvatuksen tärkeyttä nimenomaan varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Löysin hyvin myös kansainvälisiä lähteitä, joiden kääntäminen oli minulle kuitenkin todella haastavaa. Joitain lähteitä en tästä syystä käyt-

tänyt. Usein hyvä löytämäni lähde oli lainattu, mistä seurasi välillä mittavia selvityksiä alkuperäisen lähteen löytämiseksi. Muutaman lähteen kohdalla en kuitenkaan yrityksistä huolimatta löytänyt alkuperäistä lähdettä, vaan jouduin tyytymään toissijaisen lähteen käyttöön. Omat haasteensa opinnäytetyön etenemisessä toivat erityisesti kokopäiväinen työ ja oma lapsiperheeni. Välillä oli ajanjaksoja, kun työ ei edennyt lainkaan, koska aika ei yksinkertaisesti riittänyt. Pitkä opinnäytetyöprosessi johti lopulta siihen ikävään yllätykseen, että muutama lähde ehti vanheta. Toisaalta siitä oli myös hyötyä, sillä virheet ja puutteet työssä tuli usein huomattua juuri silloin, kun työtä ei ollut hetkeen lukenut. Globaalisti vaikuttanut COVID-19-tautiepidemia aiheutti Seinäjoen Ammattikorkeakoulun sulkemisen maaliskuussa, minkä jälkeen lähiohjausta ei voitu enää järjestää. Tämä olisi ollut minulle tarpeen erityisesti opinnäytetyöprosessin lopussa. Onneksi sain kuitenkin hyvää ohjausta sähköpostin ja puhelimen välityksellä.

7.2 Arviointia tulevan sosionomin ja varhaiskasvatuksen opettajan näkökulmasta

Sosionomin kompetensseissa (Arene 2017, 10) mainitaan sosiaalialan eettinen osaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen sekä kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, jotka tulevat huomioiduksi opinnäytetyössäni. Pyrin työni avulla edistämään ihmisarvon, tasa-arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumista ympäristökasvatuksen kautta. Lapsilla tulisi olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa sekä siihen vaikuttaviin tekijöihin riippumatta siitä, missä lapsen varhaiskasvatusta toteutetaan. Opinnäytetyöni on myös osoitus siitä, että hallitsen tutkitun tiedon tuottamisen, tulkinnan ja käytön sekä valtaistavien ja osallistavien toimintatapojen käytön. Nämä korostuivat erityisesti prosessin toiminnallisessa osiossa, sillä suoritin samanaikaisesti valtaistavien sosiaalityön menetelmien harjoittelun päiväkodissa.

Uskon, että opinnäytetyöni aihe koetaan yleisesti hyvin ajankohtaiseksi ja tärkeäksi. Tähän vaikuttaa paljon se, että ympäristökasvatus on noussut laajemmin esille myös uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Toivon, että opinnäytetyössäni korostuu myös oma perehtymiseni ja mielenkiinto aihetta kohtaan. Koen,

että koko opinnäytetyöprosessissani näkyy vahvasti myös tulevan varhaiskasvatuksen opettajan pedagoginen näkökulma.

Koko prosessin ajan reflektoin omaa toimintaani, joka on yksi varhaiskasvatuksen opettajan tärkeistä toimintatavoista, samoin kuin toteuttamani lasten toimijuuden tukeminen. Prosessi kokonaisuudessaan sujui paljon paremmin kuin olin ajatellut ja eteen tuli vain vähän tilanteita, joissa suunnitelmaa täytyi muuttaa. Tähän vaikutti huolellinen toiminnan suunnittelu. Jokaisen toiminnan läpikäyminen ja arvioiminen auttoivat näkemään omat vahvuudet ja heikkoudet. Myös nämä lukeutuvat varhaiskasvatuksen opettajan tärkeisiin toimintatapoihin. Osoitan työssäni myös perehtyneisyyden varhaiskasvatusta ohjaavaan lakiin ja määräyksiin. (Arene 2017, 16.)

Lasten kuunteleminen ja huomioiminen näkyi koko prosessin ajan. Pysin tunnistamaan eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia, jota korostetaan myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 38). Automatkalla metsään, lapset huomioivat kaikki näkemänsä roskat ja etenkin maantumattomat muovit. Tästä kehittyi ”bongausleikki”, jossa täytyi huutaa ”hep”, jos näki tienvarressa roskan. Omista pisteistä pidettiin lukua ja lopuksi vertailtiin niitä. Metsässä ollessamme lapset etsivät ”arkeologisia” löytöjä, joista teimme lapsille omia ”arkeologisia” museoita. Pohdimme sitä, millainen mahtoi olla dinosauruksen kallo ja mitä kukin kivi tai keppi voisi museossa esittää. Muutama lapsi toivoi nukenvaatteiden tekoa, mikä toteutettiin hyvin yksinkertaisesti kangaspaloja ja lankoja hyödyntäen. Nämä olivat myös pedagogisesti hyvin tärkeitä hetkiä, ja oma heittäytyminen oli myös tärkeää, sillä se rikasti lasten luovuutta ja innosti heitä leikkeihin.

Joutsenmerkki -tehtävän suunnittelussa käytin vertailukohteena omaa lastani saman ikäisenä, sillä hän tykkäsi tehdä pisteestä pisteeseen -tehtäviä, mutta en ottanut huomioon sitä, että kaikki viisivuotiaat lapset eivät välttämättä vielä tunnista numeroita, eivätkä varsinkaan numeroita kymmenestä eteenpäin. Tämä kuitenkin kävi ilmi heti toiminnan alkaessa, ja tässä kohtaa tärkeintä oli taito muuttaa suunnitelmaa ja toteuttaa toiminta loppuun saakka toisella tavalla. Oman oppimisen kannalta oli myös erityisen tärkeää tunnistaa syy, miksi suunnitelma ei toiminut ja mitä olisi pitänyt tehdä toisin.

”Jumppiksessa” toimiessamme huomasin, että joidenkin lasten oli vaikea keskittyä, koska tilassa on ikkunat suoraan toiseen tilaan, ja jotkut lapset tulivat ikkunoiden taakse katselemaan ja koputtelemaan laseihin. Myöhemmin toiminta toteutettiin mahdollisuuksien mukaan toisessa tilassa, jotta häiriötekijöitä oli mahdollisimman vähän ja lasten oli helpompi keskittyä.

7.3 Kehitysideat

Ympäristökasvatus on minulle tärkeä aihe varhaiskasvattajana, ja olenkin toteuttanut oppaassa esittämiäni toimintoja myös toisessa päiväkodissa syksyn 2019 aikana. Esimerkiksi QR-koodien ”lukemisen” lisäksi jätteiden lajitteluun valmistui ”jätesyömärit”, joille oikeaa jätelajia ”syötettiin”. Lapsille toteutettiin ulos, rekkaleikkeihin, ”bensa-asema” tarpeettomista imurinletkuista ja rikkiäisistä vaatteista ommeltiin lasten kanssa rusettiponnareita. Toimintaa on kerta toisensa jälkeen helppo kehittää, kun perusta on jo olemassa.

Matokompostorin mullan käyttö erilaisten vihannesten ja hedelmien kasvattamisessa on yksi huomionarvoinen kehitysidea, sillä se konkretisoisi lapsille biojätteen muuttumisen uudeksi elämäksi. Lapset saisivat hoitaa kasveja ja lopulta nauttia sadosta. Koko kiertokulku tulisi näin havainnollistetuksi. Lisäksi Vihreässä Willassa voidaan toteuttaa laajempia projekteja, joissa lapset saavat olla suunnittelijoina ja toteuttajina. Nämä tukevat myös Vihreän lipun toimintaa.

Seinäjoen varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatuksen tavoitteet tulisi olla paljon näkyvämpiä ja etenkin käytännön toteuttamiseen tulisi kiinnittää huomiota. Tässä alueellinen yhteistyö olisi tärkeää ja mielestäni erittäin hyvä kehitysidea ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi olisi kehittämishanke, johon osallistuisi varhaiskasvatuksen ammattilaisia useista kaupungin päiväkodeista. Tiedon ja taidon jakaminen sekä yhteisistä linjoista päättäminen toisivat ympäristökasvatuksen lähemmäksi kaikkien varhaiskasvattajien arkea. Kuten olen edellä useamman kerran maininnut, ympäristökasvatus ei vaadi ihmeitä ja kaikilla on taitoa sen toteuttamiseksi, mutta sen tavoitteellisuus on tiedostettava.

LÄHTEET

- Aapola-Kari, S. & Wrede-Jäntti, M. 2016. Perinteisiä toiveita, nykyhetken kiinnittyviä pelkoja – nuoret pohtivat tulevaisuutta. [Verkkoartikkeli]. Teoksessa: S. Myllyniemi (toim.) Nuorisobarometri 2016, 159–175. [Viitattu 18.4.2020]. https://tie-toanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf
- An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1,5 °C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. Summary for Policymakers. IPCC. [Verkojulkaisu]. Intergovernmental Panel on Climate Change. 2018. Global warming of 1,5 °C. [Viitattu 7.11.2018]. Saatavana: http://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_spm_final.pdf
- Arene, 2017. Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren. Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä. [Verkojulkaisu]. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n työryhmän selvitys sosiaalialan tilanteesta ja kehityksestä 2017. [Viitattu 12.4.2020]. Saatavana: http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitka_raportti_fin.pdf? t=1526901428
- Arene, 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. [Verkojulkaisu]. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. [Viitattu 3.4.2020]. Saatavana: <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINNÄYTETÖIDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>
- Assadourian, E. 2010. Kulutuksen aikakausi. 2010. Teoksessa: L. Starke & L. Mastny (toim.) Maailman tila 2010- kulutuskulttuurista kestävään elämäntapaan. Raportti kehityksestä kohti kestävää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus, 29–52.
- Cantell, H. & Koskinen, S. 2004. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 60–79.
- Chawla, L. 1999. Life paths into effective environmental action. [Verkkolehtiartikkeli]. The Journal of Environmental Education 31 (1), 15-26. [Viitattu 9.3.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/249038394_Life_Paths_Into_Effective_Environmental_Action
- EU:n komissio tarttui muoviongelmaan. Päivitetty 16.1.2018. [Verkkosivu]. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. [Viitattu 28.3.2020]. Saatavana: [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kulutus_ja_tuotanto/EUn_komissio_tarttui_muoviongelmaan\(45742\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kulutus_ja_tuotanto/EUn_komissio_tarttui_muoviongelmaan(45742))

- Haila, Y. & Jokinen, P. 2001. Ympäristöpolitiikka: Mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino.
- Helne, T., Hirvilampi T. & Laatu, M. 2012. Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. [Viitattu 2.1.2020]. Saatavana: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34643/Sosiaalipolitiikka_rajallisella_maapallolla.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Ingold, T. 1993/2003. Teoksessa: Suomela, L. & Tani, S. 2004. Ympäristön kolme ulottuvuutta. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–57.
- L 13.7.2018/540. Varhaiskasvatuslaki.
- Laininen, E. 7.2.2019. Agenda 2030 ja uudistava oppiminen. Esteetön PowerPointesitys. [Ppt-tiedosto]. OKKA-säätiö. [Viitattu 26.3.2020]. Saatavana: https://feesuomi.fi/wp-content/uploads/Erkka_Laininen_060219.pdf
- Lipponen, L. 2017. Tutkiva oppiminen varhaispedagogiikassa. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–36.
- Manninen, L. & Verkka, K. 2004. Suunnittelu ja arviointi ympäristökasvatuksessa. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 82–112.
- Massa, I. 1998. Toinen ympäristötiede: Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta. Helsinki: Gaudeamus.
- Meirän VaSu. 2017. Seinäjoen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. [Verkkójulkaisu]. Seinäjoen kaupunki. [Viitattu 20.1.2020]. Saatavana: https://www.seinajoki.fi/material/attachments/seinajokifi/paivahoitajakoulu-varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksenlomakkeet/r11ju2jVb/Seinajoen_kaupungin_varhaiskasvatussuunnitelma_Meiran_vasu_2017.pdf
- Palmer, J. A. 1998. Environmental education of the 21st century: Theory, practice, progress and promise. [Verkkójulkaisu]. London: Routledge. [Viitattu 2.3.2020]. Saatavana: <https://epdf.pub/environmental-education-in-the-21st-century-theory-practice-progress-and-promise.html>
- Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pihkala, P. 2017. Kuinka käsitellä maailman ongelmia? Traagisuus ja toivo ympäristökasvatuksessa. [Verkkolehtiartikkeli]. Ainedidaktiikka 1 (1), 2–15. [Viitattu

8.11.2018]. Saatavana: <https://journal.fi/ainedidaktiikka/article/view/65801/26624>

Pilke luontopäiväkoti Vihreä Willa. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Pilke. [Viitattu 1.1.2020]. Saatavana: <https://www.pilkepaivakodit.fi/paivakodit/seinajoki/pilke-luontopaivakoti-vihrea-willa/>

Pramling Samuelsson, I. & Kaga, Y. 2008. Introduction. Teoksessa: I. Pramling Samuelsson (toim.) & Y. Kaga (toim.) The contribution of early childhood education to a sustainable society. [Verkkojulkaisu]. Pariisi: UNESCO, 9–17. [Viitattu 7.4.2020]. Saatavana: https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000159355&file=/in/rest/annotati-onSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_ac82ffd5-7271-425d-bba4-ed90d5c01a8c%3F_%3D159355eng.pdf&locale=en&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000159355/PDF/159355eng.pdf#%5B%7B%22num%22%3A71%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C28%2C870%2Cnull%5D

Pramling Samuelsson, I. & Kaga, Y. 2010. Varhaiskasvatus kulttuurin muokkaajana. Teoksessa L. Starke (toim.) & L. Mastny. Maailman tila 2010- kulutuskulttuurista kestäväan elämäntapaan: Raportti kehityksestä kohti kestäväa yhteiskuntaa. Worldwatch-instituutti. Helsinki: Gaudeamus, 93–98.

Raittila, R. 2017. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 210–220.

Reunamo, J. & Suomela, L. 2013. Education for sustainable development in early childhood education in Finland. [Verkkojulkaisu]. Journal of Teacher Education for Sustainability 15 (2), 91-102. [Viitattu 4.3.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/275996730_Education_for_sustainable_development_in_early_childhood_education_in_Finland

Siraj-Blatchford, J. & Huggins, V. 2015. Editorial: Sustainable Development in Early Childhood Care and Education (SDECCE). [Verkkolehtiartikkeli]. Early Education Journal, 76. [Viitattu 17.4.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/226084451_Editorial_Education_for_Sustainable_Development_in_Early_Childhood

Suomela, L. & Tani, S. 2004. Ympäristön kolme ulottuvuutta. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–57.

Taalas, P. 2018. Ylen aamu-tv: Jättiraportti vaatii kasvihuonepäästöjen nopeaa leikkaamista. N. Wancke. (toim.) [TV-ohjelma]. TV 1, 8.10.2018. [Viitattu 7.11.2018]. Saatavana: <https://areena.yle.fi/1-50008868>

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 17.9.2019. Varhaiskasvatus 2018. [Verkkojulkaisu]. Tilastoraportti 32/2019. [Viitattu 25.1.2020]. Saatavana: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138571/Tr32_19_vuositilasto.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Tie maailmanlaajuiseen kestävyteen. 14.6.2012. [Verkkoartikkeli]. Euroopan ympäristökeskus. [Viitattu 2.4.2020]. Saatavana: <https://www.eea.europa.eu/fi/ymparisto-signaalit/ymparisto-signaalit-2012/artikkelit/tie-maailmanlaajuiseen-kestavyyteen>
- Tietoa ruokahävikistä. Ei päiväystä. Hävikkiviikko. [Verkkosivusto]. Kuluttaja. [Viitattu 10.3.2020]. Saatavana: <https://havikkiviikko.fi/tietoa-ruokahavikista/>
- Tiilikainen, K. 2018. Ylen aamu-tv: Jättiraportti vaatii kasvihuonepäästöjen nopeaa leikkaamista. N. Wancke. (toim.) [TV-ohjelma]. TV 1, 8.10.2018. [Viitattu 7.11.2018]. Saatavana: <https://areena.yle.fi/1-50008868>
- Torfinn, R. 2019. Ympäristökasvatus osana yhteiskuntaa. Teoksessa: E. Sandberg (toim.) Ympäristökasvatusta Pohjoismaissa: kirja elämyksistä, oppimisesta ja osallisuudesta ihmisen ja luonnon välisessä kanssakäymisessä. [Verkkojulkaisu]. Pohjoismaiden ministerineuvosto. [Viitattu 17.2.2020]. Saatavana: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1367637/FULLTEXT01.pdf>
- Turunen, T. 2020. MTV:n uutisaamu: Harmaa sää ja ilmastoahdistus voivat vetää mielen matalaksi. I, Puopolo (toim.) [TV-ohjelma]. MTV, 24.2.2020. [Viitattu 4.4.2020]. Saatavana: <https://www.msn.com/fi-fi/uutiset/kotimaa/ilmastoahdistus-n%C3%A4kynyt-psykologin-vastaanotolla-jo-vuosia-%E2%80%93-voikannavoids-toiminnaksi/ar-BB10jBLN>
- UNESCO. 1977. Teoksessa: Palmer, J. A. 1998. Environmental education of the 21st century: Theory, practice, progress and promise. [Verkkojulkaisu]. London: Routledge, 11. [Viitattu 2.3.2020]. Saatavana: <https://epdf.pub/environmental-education-in-the-21st-century-theory-practice-progress-and-promise.html>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. 2019. [Verkkojulkaisu]. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 14.12.2019]. Saatavana: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Vienola, V. 1995. Eettinen ja systeemiteoreettinen näkökulma päivähoiton ympäristökasvatukseen. Teoksessa: S. Ojanen & H. Rikkinen (toim.) Opettaja ympäristökasvattajana. Porvoo: WSOY.
- Vihreä lippu. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. FEE Suomi. [Viitattu 1.1.2020]. Saatavana: <https://vihrealippu.fi/vihrealippu/>
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

- Värri, V-M. 2018a. Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Tampere: Vastapaino.
- Värri, V-M. 2018b. Päivitetty 8.10.2018. Yle: Siirret ilmaston tuhoavan elämäntavan lapsillesi, etkä edes tajua tekeväsi niin: Asiantuntijoiden mukaan toivoa ei ole menetetty. T. Hirvonen (toim.) [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 10.11.2018]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-10426333>
- Willamo, R. 2004. Luonto ja ei-luonto. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 32–36.
- Wolff, L-A. 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa H. Cantell (toim.) Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 18–29.
- WWF. 29.7.2019. Maailma on tänään kuluttanut loppuun uusiutuvat luonnonvarat tältä vuodelta. [Verkkosivu]. WWF Suomi. [Viitattu 25.4.2020]. Saatavana: <https://wwf.fi/uutiset/2019/07/maailma-on-tanaan-kuluttanut-loppuun-uusiutuvat-luonnonvarat-talta-vuodelta/>
- YK:n vuosituhtavoitteet. 2005. Suomen raportti 2004. [Verkkajulkaisu]. Ulkoasiainministeriö. [Viitattu 2.3.2020]. Saatavana: https://um.fi/documents/35732/48132/ykn_vuosituhtavoitteet_suomen_raportti_2004.pdf/38d79d55-9e37-0375-c51f-a7c7b0656e0d?t=1560457454460
- Åhlberg, M. 1995. Systemistinen kasvatuksen teoria (SKT) ympäristökasvatuksen perustana. Teoksessa Ojanen, S. & Rikkinen, H. (toim.) Opettaja ympäristökasvattajana. Porvoo: WSOY, 47–59.
- Ärlemalm-Hagser, E. & Elliott, S. 2017. Special Issue: Contemporary Research on Early Childhood Education for Sustainability. [Verkkolehtiartikkeli]. International Journal of Early Childhood. 49 (3), 267-272. [Viitattu 16.11.2018]. Saatavana: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13158-017-0207-3.pdf>